

**Projektas „PRIEGLBSTJ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ INTEGRACIJOS POLITIKOS STRATEGINIS
DOKUMENTAS“ (2016 04 04–2016 09 30) pagal Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo
2014-2020 metų nacionalinę programą**

Tur inys

I. BENDROSIOS NUOSTATOS	2
II PRIEGLBSTJ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ INTEGRACIJOS POLITIKOS TIKSLAI IR PRINCIPAI.....	7
III. PRIEGLBSTJ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ INTEGRACIJOS PROCESŲ UŽTIKRINIMAS	11
Užimtumas, darbo rinka ir teisėta veikla.....	11
Švietimas	16
Socialinė apsauga ir sveikatos priežiūra	22
Pilietinis ir politinis dalyvavimas.....	28
Nediskriminavimo ir lygių galimybių principas.....	30
Visuomenės nuostatos	32
Šeimos susijungimas.....	35
Verslas / teisėta veikla.....	39
IV. PRIEGLBSTJ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ INTEGRACIJOS POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS IR ĮGYVENDINIMO METODŲ STIPRINIMAS	40
V. PRIEGLBSTJ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ INTEGRACIJOS STEBĖSENA IR VERTINIMAS	43
VI. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS.....	44

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Prieglobstį gavusių užsieniečių (toliau – PGU) integracijos strateginio dokumento (toliau – Dokumento) paskirtis – nustatyti PGU integracijos politikos Lietuvoje tikslus, uždavinius ir integracijos sritis, apibrėžti integracijos politikos įgyvendinimo principus ir priemones, pateikti PGU integracijos (politikos) rodiklius ir vertinimo kriterijus, laikantis nuostatos, kad pabėgėlių integracijos politika yra neatsiejama (sudedamoji) imigracijos, prieglobsčio ir užsieniečių integracijos politikos dalis ir kertinis prieglobsčio politikos elementas, leidžiantis pasinaudoti turimu ekonominiu ir socialiniu prieglobsčio (politikos bei procesų) potencialu. Atsižvelgiant į prieglobsčio politikos ir pabėgėlių integracijos procesų sąsajas, Dokumente šie procesai susiejami per konkrečius integracijos rodiklius; pavyzdžiui, teisinį statusą, dalyvavimą darbo rinkoje, pažeidžiamumą, lygias galimybes, pilietybės suteikimą ir kt.

Šis dokumentas parengtas vadovaujantis:

2. Lietuvos Respublikos teisės aktais: Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (toliau – UTP); LR Konstitucija; LR švietimo įstatymu; LR mokslo ir studijų įstatymu; LR sveikatos draudimo įstatymu; LR neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu; ; LR paramos mirties atveju įstatymu; LR išmokų vaikams įstatymu; LR Seimo rinkimų įstatymu; LR rinkimų į Europos Parlamentą įstatymu; LR asociacijų įstatymu; LR profesinių sąjungų įstatymu; LR susirinkimų įstatymu; LR pilietybės įstatymu; LR politinių partijų įstatymu; LR moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu; LR lygių galimybių įstatymu; LR baudžiamuoju kodeksu; LR rinkliavų įstatymu; LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymu; LR užimtumo rėmimo įstatymu; Lietuvos migracijos politikos gairėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 79; Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-683 patvirtintu Užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo 2015–2017 metų veiksmų planu; Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015; 2014–2020 metų nacionaline pažangos programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482; LR Vyriausybės 2012 m. vasario 29 d. nutarimu Nr. 212 „Dėl išsilavinimo ir kvalifikacijų, susijusių su aukštuoju mokslu ir įgytų pagal užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų švietimo programas, pripažinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, LR Vyriausybės 2012 m. liepos 5 d. nutarimu Nr. V-1100 „Dėl Trečiųjų šalių piliečių reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo“; Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integracijai tvarkos aprašu; Leidimų laikinai gyventi Lietuvoje užsieniečiams išdavimo, keitimo, panaikinimo, taip pat įvertinimo, ar santuoka, registruota partnerystė, įvaikinimas ar įmonė yra fiktyvūs, tvarkos aprašu, patvirtintu 2005 m. spalio 12 d. LR vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 1V-329; Užsieniečių ir Lietuvos Respublikos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos aprašu, patvirtintu 2005 m. rugsėjo 1 d. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK-1800; „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į Lietuvos Respubliką, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“, patvirtintu LR švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 4 d. Nr. įsakymu NR. ISAK-789.

3. Europos Sąjungos (toliau – ES) dokumentais: ES migrantų integracijos politikos bendraisiais pagrindiniais principais (2004 m. lapkričio 19 d.); Europos trečiųjų šalių piliečių integracijos darbotvorke (2011 m. liepos 20 d., Nr. KOM(2011) 455 galutinis); Trečiųjų šalių piliečių integravimo veiksmų planas (COM (2016) 377 galutinis), Europos parlamento ir Tarybos reglamentu 516/2014, kuriuo įsteigiamas Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondas ([2014] OL L150/168); Tarybos sprendimu 2008/381/EB dėl Europos migracijos tinklo sukūrimo ([2008] OL L131/7); Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, Rasių lygybės direktyva ([2000] OL L180/22); Užimtumo direktyva ([2000] OL L303/16); Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų ([2011] OL L337/9); Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos ([2013] OL L180/60); Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo ([2013] OL L180/96); Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai ([2013] OL L180/31); Tarybos direktyvą 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą ([2003] OL L251/12) 2010–2015 m. moterų ir vyrų lygybės strategija (2010 m. rugsėjo 21 d., KOM(2010) 491 galutinis); Europa 2020 strategija (2010 m. kovo 3 d., KOM(2010) 2020 galutinis);
4. Tarptautiniais dokumentais: Konvencija dėl pabėgėlių statuso bei 1967 m. protokolu dėl pabėgėlių statuso (Žin., 1997, Nr. 12-227); Konvencija dėl užsieniečių dalyvavimo vietos bendruomenės visuomeniniame gyvenime (1992 m. vasario 5 d., CETS Nr. 144); Tarptautinės Darbo Organizacijos konvencijomis *Dėl darbo migracijos* (ILO, 1949) ir *Nr. 143 Dėl pažeidimų migracijos srityje bei lygių galimybių ir vienodo požiūrio į darbuotojus migrantus skatinimo* (ILO, 1975); Tarptautine konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (Žin., 1998, Nr. 108-2957); Europos socialine chartija (Žin., 2001, Nr. 49-1704); Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Žin., 2011, Nr. 156-7390); Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu (Žin., 2002, Nr. 77-3288); Tarptautiniu ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktu (Žin., 2002, Nr. 77-3290).
5. 1951 m. Pabėgėlių konvencijos 34 straipsniu, kuriame nurodoma, jog valstybės turi kiek galėdamos padėti pabėgėliams integruotis ir natūralizuotis. 1951 m. Pabėgėlių konvencija suteikia pabėgėliams tvirtą pagrindą, kuriuo remdamiesi jie gali laipsniškai susigrąžinti socialinį ir ekonominį nepriklausomumą, reikalingą norint toliau gyventi savo gyvenimą. Pagal Konvenciją nustatytos sistemos logika yra tokia: bėgant laikui ir stiprėjant pabėgėlių saitams ir ryšiams su priimančiąja valstybe, jiems turėtų būti suteikta galimybė naudotis įvairesnėmis teisėmis. Šiuo požiūriu UNHCR vykdomojo komiteto išvadoje Nr. 104 valstybės raginamos, jei reikia, sudaryti palankesnes sąlygas pabėgėlių integracijai ir primenama, kad tam gali prireikti ypatingų pastangų (UNHCR 2014).

Pagrindinės Dokumente vartojamos sąvokos ir tikslinė grupė

Integracija, integracijos politika

6. Lietuvos migracijos politikos gairėse (2014) teigiama, kad kuriant ir įgyvendinant užsieniečių integracijos politiką, būtina vadovautis šiais principais: žmogaus teisių ir lygių galimybių visose gyvenimo srityse užtikrinimo; nuolatinio gyventojų statuso ir (arba) pilietybės suteikimo; socialinės nelygybės, pažeidžiamumo ir išnaudojimo mažinimo; darbo ir gyvenimo sąlygų stebėsenos atlikimo; atstovavimo stiprinimo (Migracijos politikos gairės 2014).
7. Trečiųjų šalių piliečių integracijos strateginiame dokumente (2015) užsieniečių integracija apibrėžiama kaip abipusis užsieniečių ir priimančios valstybės bei visuomenės adaptacijos procesas, užtikrinantis užsieniečių teises ir lygias galimybes dalyvauti kuriant valstybės gerovę ir naudotis valstybės ir visuomenės ištekliais darbo rinkoje, švietimo, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos, politinio ir pilietinio dalyvavimo srityse (TŠP strateginis dokumentas 2015).
8. Trečiųjų šalių piliečių integracijos strateginis dokumentas taip pat apibrėžia užsieniečių integracijos politikos sąvoką. Integracijos politika – įgyvendinamų teisės aktų ir integracijos priemonių, dalyvaujančių valstybinių institucijų, nevyriausybinių ir užsieniečių organizacijų veiklos visuma, kuria siekiama suteikti lygiavertes teises, pareigas ir galimybes užsieniečiams dalyvauti skirtinguose valstybės ir visuomenės gyvenimo sektoriuose (darbo rinkos ir užimtumo, švietimo, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos, politinio ir pilietinio dalyvavimo, antidiskriminacijos ir lygių galimybių), mažinti socialinę nelygybę ir atskirtį, pažeidžiamumą ir išnaudojimą (TŠP strateginis dokumentas 2015).
9. Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos tvarkos apraše (2015) Lietuvos valstybės parama integracijai suprantama kaip numatytų priemonių, kuriomis prieglobstį gavusiems užsieniečiams sudaromos tokios pat galimybės išlaikyti save ir dalyvauti visuomenės gyvenime, kaip ir kitiems visuomenės nariams, visuma (PGU integracijos tvarkos aprašas 2015).
10. Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos tvarkos aprašas (2015) taip pat apibrėžia, kad prieglobstį gavusių užsieniečių integracija – tai konkretaus asmens ar šeimos adaptacijos svetimoje aplinkoje procesas, kuris prasideda Pabėgėlių priėmimo centre ir tęsiamas savivaldybių teritorijoje ir kurio metu asmeniui (šeimai) pagal poreikius suteikiamos švietimo, medicinos, socialinės ir kitos paslaugos, kad asmuo (šeima) galėtų įsijungti į bendruomenę ir darbo rinką (PGU integracijos tvarkos aprašas 2015).
11. Pažymėtina, kad visos aukščiau minėtuose dokumentuose įtvirtintos integracijos sąvokos yra iš esmės tinkamos bei nėra tikslinga įvesti vienintelę integracijos sąvoką, kad būtų palikta galimybė kiekviename atskirame dokumente akcentuoti tuos integracijos požymius, kurie yra labiausiai susiję su atitinkamo dokumento reguliavimo sritimi. Vis dėlto, atsižvelgiant į ilgalaikę integracijos perspektyvą ir tarptautinius

įsipareigojimus, rekomenduotina į integracijos sąvoką įtraukti ir detaliau aprašyti PGU politinio bei pilietinio dalyvavimo, pilietybės palengvintomis sąlygomis įgijimo aspektus.

12. Atsižvelgiant į integracijos sąvokos problematiką, Dokumentas apima šias užsieniečių integracijos sritis: užimtumas ir darbo rinka, švietimas, sveikatos priežiūra, socialinė apsauga, pilietinis ir politinis dalyvavimas (pilietybės įgijimas), nediskriminavimo ir lygių galimybių principų įgyvendinimas, teigiamų visuomenės nuostatų formavimas, šeimos susijungimas ir verslas/teisėta veikla.

Prieglobstis Lietuvoje: pabėgėlio statusas ir papildoma apsauga

13. Prieglobstis Lietuvos Respublikoje yra UTPĮ nustatytais pagrindais ir tvarka užsieniečiui suteikiamas pabėgėlio statusas arba papildoma apsauga (UTPĮ 2 str. 23 d).
14. Pabėgėlis – tai užsienietis, kuriam UTPĮ nustatyta tvarka suteiktas pabėgėlio statusas (UTPĮ 2 str. 18 d.). UTPĮ 86 str. 1 d. nustato, jog pabėgėlio statusas suteikiamas prieglobsčio prašytojui, kuris dėl visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamas dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar dėl politinių įsitikinimų yra už valstybės, kurios pilietis jis yra, ribų ir negali ar bijo naudotis tos valstybės apsauga arba neturi atitinkamos užsienio valstybės pilietybės, yra už valstybės, kurioje buvo jo nuolatinė gyvenamoji vieta, ribų ir dėl išvardytų priežasčių negali ar bijo į ją grįžti. Pabėgėlio statusas asmenims, atitinkantiems UTPĮ 86 str. 1 d. kriterijus, nesuteikiama, jei yra nustatomos aplinkybės nurodytos UTPĮ 88 str. 1 ir 2 dalyse. Pagal UTPĮ 53 str. 1 d. 7 p. užsieniečiui, kuriam suteikiamas pabėgėlio statusas, yra išduodamas leidimas nuolat gyventi Lietuvoje, kuris pratęsiamas kas 5 metus.
15. Papildomos apsaugos statusas – pagal UTPĮ 87 str. 1 d. papildoma apsauga suteikiama prieglobsčio prašytojui, kuris yra už savo kilmės valstybės ribų ir negali ten grįžti dėl visiškai pagrįstos baimės, kad: 1) jis bus kankinamas, su juo bus žiauriai, nežmoniška elgiamasi arba bus žeminamas jo orumas ar jis bus tokiu būdu baudžiamas; 2) yra grėsmė, kad jam bus įvykdyta mirties bausmė ar egzekucija; 3) yra rimta ir asmeninė grėsmė jo gyvybei, sveikatai, saugumui ar laisvei dėl smurto veiksmų tarptautinio ar vidaus ginkluoto konflikto metu. Papildoma apsauga asmenims, atitinkantiems UTPĮ 87 str. 1 d. kriterijus, nesuteikiama, jei yra nustatomos aplinkybės nurodytos UTPĮ 88 str. 1 ir 3 dalyse. Pagal UTPĮ 40 str. 1 d. 9 p. užsieniečiui, kuriam suteikiamas papildomos apsaugos statusas, yra išduodamas leidimas laikinai gyventi Lietuvoje, kuris pratęsiamas kas 2 metus (UTPĮ 48 str. 2 d.).
16. Šeimos nariai – UTPĮ 2 str. 26 p. numato, jog šeimos nariai yra sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, nepilnamečiai vaikai (jvaikai) (toliau – vaikai), įskaitant sutuoktinio arba asmens, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, nepilnamečius vaikus, jeigu jie nesusituokę ir yra priklausomi nuo tėvų, taip pat pirmos eilės tiesiosios aukštutinės linijos giminaičiai, kurie išlaikomi ne mažiau kaip vienus metus ir negali pasinaudoti kitų šeimos narių, gyvenančių užsienio valstybėje, parama.

17. Pažeidžiamas asmuo – UTPĮ 2 str. 181 p. numato, jog pažeidžiamas asmuo yra asmuo, turintis specialiųjų poreikių (pavyzdžiui, nepilnametis, neįgalusis, vyresnis negu 75 metų asmuo, nėščia moteris, vieniši tėvas ar motina, auginantys nepilnamečių vaikų, psichikos sutrikimų turintis asmuo, prekybos žmonėmis auka arba asmuo, kuris buvo kankintas, išprievartautas ar patyrė kitokį sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą). Integracijos tvarkos aprašo 3 punktas prie pažeidžiamų užsieniečių, gavusių prieglobstį, priskiria: nelydimus nepilnamečius; nėščias moteris; asmenis, patyrusius kankinimus; asmenis su psichikos sutrikimais; asmenis, turinčius sveikatos sutrikimų, sąlygojančių ilgalaikį nedarbingumą arba kai dėl ligos, traumos, sužalojimo, įgimtų arba vaikystėje įgytų sveikatos sutrikimų, aplinkos veiksnių neigiamo poveikio sumažėja asmens galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti ir reikia nuolatinės kitų žmonių priežiūros, pagalbos; pensinio amžiaus asmenis; vieną iš tėvų, auginantį nepilnamečius vaikus; šeimas, auginančias nepilnamečius vaikus.

II. PRIEGLOBSTJ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ INTEGRACIJOS POLITIKOS TIKSLAI IR PRINCIPAI

18. **Prieglobstj gavusių užsieniečių integracijos politikos tikslas** –užtikrinti nuoseklų ir tęstinį PGU integracijos priemonių įgyvendinimą ir integracijos procesų stebėseną, plėtoti PGU integracijos politikos įgyvendinimo infrastruktūrą ir užtikrinti, kad būtų nuosekliai laikomasi bendrųjų ES integracijos politikos principų bei įgyvendinamų direktyvų (ypač atsižvelgiant į Kvalifikavimo direktyvos 29 str. ir Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 34 str.), taip pat laikomasi tarptautinės teisės įsipareigojimų (pavyzdžiui, 1951 m. Pabėgėlių konvencijos 34 straipsnio, kuriame nurodoma, kad valstybės turi kiek galėdamos padėti pabėgėliams integruotis ir natūralizuotis).

Prieglobstj gavusių užsieniečių integracijos politikos uždaviniai:

19. Formuojant ir įgyvendinant PGU integracijos politiką ir priemones Lietuvoje, diegti bendruosius ES integracijos principus ir efektyviai taikyti ES direktyvas teisėje bei praktikoje (ypač atsižvelgti į Kvalifikavimo direktyvos 29 str. ir Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 34 str.), taip pat laikytis tarptautinės teisės įsipareigojimų (pavyzdžiui, 1951 m. Pabėgėlių konvencijos 34 straipsnis, kuriame nurodoma, kad valstybės turi kiek galėdamos padėti pabėgėliams integruotis ir natūralizuotis);

20. Skatinti PGU integracijos procesų plėtrą nacionaliniu ir vietos lygmenimis (vertikalus lygmuo), sukuriant valstybės koordinuojamą PGU integracijos infrastruktūrą, į kurią nevyriausybinės organizacijos ir savivaldybės būtų įtrauktos kaip pagrindinės integracijos priemonių teikėjos; užtikrinti nevyriausybinių organizacijų ir savivaldybių – pagrindinių integracijos paslaugų teikėjų – veiklos skaidrumą ir tęstinumą; siekti, kad PGU teikiamos integracijos priemonės atitiktų integracijos politikos tikslus ir uždavinius. PGU integracijos plėtra yra formuojama atsižvelgiant į jau Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatus, akademinės bendruomenės bei tarptautinių organizacijų įžvalgas bei perimant kitų šalių, turinčių didesnę PGU integracijos patirtį, sėkmingą patirtį;

21. Formuojant ir įgyvendinant PGU integracijos politiką, skatinti tarpsektorinį bendradarbiavimą (horizontalus lygmuo), įtraukiant valstybines institucijas, nevyriausybines, darbdavių, religines, sporto ir kultūros organizacijas, mokyklas, profesinio ir aukštojo mokslo institucijas, vietines tarybas, bendruomenes, profesines sąjungas, privatų sektorių ir PGU;

22. Didinti visuomenės informuotumą apie imigracijos procesus Lietuvoje, mažinti stereotipus, išankstinį nusistatymą ir neigiamas visuomenės nuostatas apie į Lietuvą atvykstančius ir šalyje gyvenančius PGU;

23. Užtikrinti nuolatinį prieglobsčio politikos ir PGU integracijos procesų stebėjimą ir vertinimą.

Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos principai

24. *Integruotumas*. PGU integracija yra daugialypis, ilgalaikis ir tęstinis procesas, kuriame dalyvauja PGU ir visi visuomenės nariai, kuriuo siekiama įgalinti ir motyvuoti PGU dalyvauti integracijos priemonėse, didinant visuomenės atvirumą, pagarbą įvairovei, teigiamą požiūrį į daugiakultūriškumą, suteikiant galimybę naudotis individualiai parengtomis integracijos priemonėmis. Integracijai svarbus ne tik PGU teisinis statusas, bet ir pilnavertis šeimos gyvenimas, lygios galimybės darbo ir būsto rinkoje, švietimo srityje, gaunant paslaugas, pilietinės teisės ir pareigos, galimybės palengvintomis sąlygomis tapti Lietuvos piliečiais.
25. *Lygios galimybės ir nediskriminavimas*. Kuriant ir įgyvendinant PGU integracijos politiką, svarbu vadovautis nuostatomis, padedančiomis užtikrinti žmogaus teises ir lygias galimybes. Valstybės, privačių, nevyriausybinių sektoriaus institucijų veikla ir kultūrinė aplinka, atverianti galimybes visuomenės sanglaudai, turi būti grindžiama pagarbos žmogaus teisėms ir nediskriminavimo vertybėmis. Pažymėtina, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas savo teismų praktikoje yra nurodęs, jog, kai atitinkama valstybė yra vienintelė valstybė, kuri objektyviai gali prisiimti atsakomybę už asmenį, kalbant apie socialinę apsaugą, toks asmuo yra objektyviai palyginamoje padėtyje su tos valstybės piliečiais (*Andrejeva v Latvia*, Nr. 55707/00, para 88). Atsižvelgiant į tai, kad PGU neturi kitos valstybės, kur būtų pasirūpinta jų teisių apsauga, ši nuostata turi būti taikoma ir PGU nustatant jiems teikiamas socialines garantijas;
26. *Pagarba įvairovei*. Didinant PGU integracijos veiksmingumą, būtina skatinti teigiamą visuomenės požiūrį į Lietuvoje gyvenančius PGU, mažinti ksenofobijos ir diskriminacijos apraiškas;
27. *Socialinė lygybė*. Integracija turi sietis su socialinio teisingumo principais, žmonių galimybėmis realizuoti savo potencialą, siekti užsibrėžtų tikslų, todėl būtina mažinti PGU socialinę nelygybę, pažeidžiamumą ir išnaudojimą, užtikrinti darbo ir gyvenimo sąlygų stebėjimą, socialinės apsaugos prieinamumą (paramą įsidarbinant, ieškant būsto nuomai, tobulinant profesinius įgūdžius ir gaunant sveikatos priežiūros paslaugas, kt.). 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų Nr. 2011/95/ES 29 str. 1 d. nustato, jog valstybės narės užtikrina, kad tarptautinės apsaugos gavėjai tokią apsaugą suteikusioje valstybėje narėje gautų būtiną socialinę paramą, kokia suteikiama tos valstybės narės piliečiams. O pagal šio straipsnio 2 d. nukrypstant nuo 1 dalyje nustatytos bendrosios taisyklės, valstybės narės gali apriboti papildomos apsaugos statuso gavėjams suteikiamą socialinę paramą iki pagrindinių lengvatų, kurios teikiamos tokio paties lygio ir tokiomis plačiomis sąlygomis kaip ir piliečiams. Atsižvelgiant į tai, ES valstybės narės PGU turi užtikrinti tokią socialinę paramą, kuri užtikrintų bent minimalaus pragyvenimo lygio aprūpinimą.;

28. *Visapusiškas dalyvavimas ir atstovavimas.* Sprendžiant su integracija susijusius klausimus, būtina didinti PGU ir PGU organizacijų įsitraukimą į politikos formavimo ir įgyvendinimo procesus, užtikrinant PGU interesų atstovavimą;
29. *Perspektyvumas.* Įstatymuose numatytus įsipareigojimus įvykdę PGU įgyja teisę siekti nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje ir įgyti Lietuvos Respublikos pilietybę (netaikant reikalavimų, kurių PGU objektyviai negalėtų atitikti dėl savo statuso);
30. *Skirtingų poreikių tenkinimas.* Integracijos priemonės turi atspindėti skirtingus PGU poreikius, atsižvelgiant į teisinį statusą, pažeidžiamumą, amžių, lytį, šeimines padėtį ir kitas socialines bei demografines charakteristikas. Būtina atsižvelgti į specifinę PGU padėtį ir galimybes pateikti patirtį, išsilavinimą, ar kitus dokumentų originalus, kurių dažniausiai PGU pateikti negali.

Integracijos priemonės

31. **Ilgalaikių ir trumpalaikių integracijos priemonių tikslas** – tobulinti PGU integracijos instrumentus, užtikrinant integruotumo, lygių galimybių ir nediskriminavimo, pagarbos įvairovei, socialinės lygybės, visapusiško dalyvavimo ir atstovavimo, perspektyvumo ir skirtingų poreikių tenkinimo principų įgyvendinimą.
32. *Trumpalaikės integracijos priemonės:* informacijos teikimas, individualaus integracijos plano paruošimas, įtraukiant pačius PGU, mentorystės iniciavimas, įtraukimas į darbo rinką, lietuvių kalbos ir Konstitucijos kursų organizavimas, individualių ir kolektyvinių teisinių, socialinių ir psichologinių konsultacijų teikimas, verslumo ugdymas ir kvalifikacijos pripažinimas, informacijos (leidinių) rengimas ir platinimas (priemonių sąrašas nėra baigtinis). Šias priemones teikia nevyriausybinės organizacijos. Trumpalaikės integracijos priemonės turi būti prieinamos visiems teisėtai Lietuvoje gyvenantiems PGU ir jų šeimos nariams, nepriklausomai nuo atvykimo pagrindo ir leidimo gyventi tipo; šios priemonės turi būti įgyvendinamos atsižvelgiant į visus nediskriminavimo ir lygių galimybių principus.
33. *Ilgalaikės integracijos priemonės:* visuomenės informavimas, konsultacinio integracijos forumo steigimas, PGU kalbinio barjero problemų sprendimas, organizuojant integruotus valstybinės kalbos mokymo ir pilietiškumo kursus PGU, kurie priklauso socialinės atskirties grupėms; individualių ir grupinių konsultacijų teikimas, mokymų organizavimas neformalių etninių grupių ir bendruomenių lyderiams apie asociacijos steigimo reikalavimus, organizacijos administracinį ir finansinį valdymą, marketingą, lyderystę ir projektų rengimą; lietuvių kalbos specialistų, socialinių darbuotojų, migracijos srityje dirbančių specialistų, švietimo sistemoje dirbančių pedagogų, sveikatos priežiūros specialistų, organizacijų, dirbančių su imigrantais lingvistinių (antrosios užsienio kalbos), profesinės ir daugiakultūrės kompetencijos tobulinimas; institucijų, teikiančių pagalbą PGU, bendradarbiavimo stiprinimas; aukštųjų mokyklų studijų programų tobulinimas, nukreiptas į tarpkultūrinės kompetencijos plėtrą; PGU integracijos politikos tobulinimas (priemonių sąrašas nėra baigtinis). Ilgalaikės integracijos priemonės turi būti prieinamos visiems teisėtai Lietuvoje gyvenantiems

PGU ir jų šeimos nariams, nepriklausomai nuo atvykimo pagrindo ir leidimo gyventi tipo; šios priemonės turi būti įgyvendinamos atsižvelgiant į visus nediskriminavimo ir lygių galimybių principus.

34. *PGU integracijos priemonių taikymas*: bendros integracijos priemonės taikomos visiems PGU ir vienodomis sąlygomis, nepriklausomai nuo jų atvykimo į Lietuvą būdo (ar atvyko patys, ar buvo perkelti Lietuvos Vyriausybės sprendimu).

III. PGU INTEGRACIJOS PROCESŲ UŽTIKRINIMAS

35. Už PGU integracijos politika ir jos vykdymą atsakinga Vyriausybė, kuri koordinuoja ir remia kitų proceso dalyvių (valstybinių institucijų, nevyriausybinių, darbdavių, religinių, sporto ir kultūros organizacijų, mokyklų, profesinio ir aukštojo mokslo institucijų, vietinių tarybų, bendruomenių, profesinių sąjungų, privataus sektoriaus ir PGU) įsitraukimą į integracijos procesus.

UŽIMTUMAS, DARBO RINKA IR TEISĖTA VEIKLA

Esama padėtis

36. Sėkminga ekonominė integracija pasireiškia tuomet, kai užsieniečiai (trečiųjų šalių piliečiai, PGU ar pabėgėliai) prisideda prie priimančiosios valstybės ekonomikos augimo, taip pat gauna pajamų, užtikrinančių ne žemesnį už skurdo ribą užsieniečių, atvykusių į Lietuvą, ir jų šeimų gyvenimą. Eurofondo duomenimis svarbiausi sėkmingos integracijos į darbo rinką veiksniai yra žemas migrantų nedarbo lygis, jų integracija į aukštos kvalifikacijos darbo rinką, lygių teisių ir galimybių užtikrinimas užimtumo srityje (Eurofound, 2007).
37. Remiantis UTPĮ 58 str. 1 d. 1 ir 3 p., tiek užsieniečiai, kuriems yra suteiktas pabėgėlio statusas, tiek užsieniečiai, kuriems yra suteikta papildoma apsauga, yra atleidžiami nuo pareigos įsigyti leidimą dirbti. Todėl šie asmenys gali pradėti dirbti pagal darbo sutartį, kai gauna leidimą gyventi Lietuvoje. Tuo tarpu iki prieglobsčio suteikimo ir leidimo gyventi Lietuvoje išdavimo, kol vyksta prieglobsčio suteikimo procedūra, t.y. asmuo turi prieglobsčio prašytojo statusą, šie asmenys teisės dirbti Lietuvoje neturi.
38. Prieglobstį Lietuvos Respublikoje gavę asmenys, remiantis LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 str. 2 ir 7 p., gali vykdyti individualią veiklą pagal individualios veiklos vykdymo pažymą arba verslo liudijimą. Taip pat šie asmenys gali užsiimti kita teisėta veikla steigiant įvairias įmones.
39. Lietuvoje atliktų kiekybinių tyrimų duomenimis daugelis Lietuvoje gyvenančių PGU (apie 65,2 proc.) turėjo darbą prieš atvykdami į Lietuvą, tačiau gyvendami Lietuvoje jų užimtumas buvo dvigubai mažesnis (tik 34,8 proc.). Tyrimų analizė taip pat atskleidė, kad neturėję darbo kilmės šalyje PGU linkę būti neaktyvūs darbo rinkoje Lietuvoje. Pavyzdžiui, 34,8 proc. apklaustųjų užsieniečių teigė, kad neturėjo darbo kilmės šalyje, ir jų nedarbingumas Lietuvoje padidėjo iki 65,2 proc. (Žibas, 2013).
40. Paramos integracijai laikotarpiu, PGU teikiama parama užimtumo srityje apima šias priemones: supažindinimą su Lietuvos darbo rinka, galimybių išsiaiškinimą, kvalifikacijos tobulinimą, pakeičiant arba įgyjant naują profesiją, informavimą ir prireikus pagalbą organizuoti savarankišką verslą, pagalbą įsidarbinti pagal darbo sutartis (SADMĮ, Integracijos tvarkos aprašo 42 str.). Integraciją įgyvendinanti institucija gali sudaryti su teritorine darbo birža sutartį dėl užimtumo priemonių įgyvendinimo pagal individualų užsieniečio integracijos į darbo rinką planą, o profesinis mokymas gali būti vykdomas pagal specialiai pritaikytas individualias programas. Integracijos tvarkos apraše numatyta parama naujoms darbo vietoms steigti, kuri skiriama iš paramos integracijai lėšų sudarant sutartį su darbdaviu.

41. Siekiant didinti darbo biržos paslaugų prieinamumą, Kauno teritorinė darbo birža ir Ruklos pabėgėlių priėmimo centras (RPPC) susitarė 2015 m. gruodžio 27 d. įsteigti taip vadinamą *Mini darbo biržą* RPPC patalpose. Čia Kauno teritorinės darbo biržos darbuotojai teikia visas darbo rinkos paslaugas: testavimą užsieniečio gimtąja kalba (arabų k. ir kt.), asmens darbinių kompetencijų, savybių ir galimybių vertinimą, individualaus užimtumo plano parengimą, susitikimų su potencialiais darbdaviais organizavimą ir supažindinimą su realiomis darbo vietomis.
42. Iš integracijai skirtų lėšų, prieglobstį gavusiam asmeniui, kuris organizuoja savo verslą gali būti skiriama parama verslo liudijimui, licencijai, darbo priemonėms įsigyti arba nuomoti (SADMĮ, Integracijos tvarkos aprašo 44-47 str.).
43. Be Integracijos tvarkos apraše įtvirtintų paramos užimtumui priemonių, PGU taip pat taikomas ir LR užimtumo rėmimo įstatymas (1 str. 2 d. 2 p.), pagal kurį PGU parama užimtumui teikiama tokiais pačiais pagrindais, kaip ir Lietuvos piliečiams. Kartu pažymėtina, kad buvimas PGU užimtumo prasme savaime nėra laikomas priklausymu pažeidžiamai papildomai remiamų asmenų grupei, kuriai galėtų būti siūlomos papildomos paramos priemonės.
44. Dauguma PGU ieško galimybių būti užimtiems ir aktyviai dalyvauti darbo rinkoje. Darbas suprantamas kaip ekonominės gerovės ir socialinės integracijos garantas. PGU sutinka dirbti bet kokius darbus nepaisydami savo išsilavinimo ir norų, tačiau daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių užsieniečių teigė, kad negali susirasti darbo (52,1 proc.), ir tik 6,3 proc. apklaustųjų teigė, kad nedarbo priežastis yra pragyvenimas iš pašalpų. Beveik penktadalis (18,8 proc.) nurodė auginantys vaikus, todėl darbo aktyviai neieško; 12,5 proc. negali susirasti darbo dėl mokslų ir 10,4 proc. – dėl nedarbingumo (Žibas, 2013).
45. Europos Sąjungos šalyse atlikti tyrimai rodo, kad PGU moterų galimybės aktyviai dalyvauti darbo rinkoje dažniausiai apribotos dėl vaikų priežiūros pareigų, šeimos tradicijų, kurios draudžia moterims dirbti, jeigu vyras yra bedarbis, ir stereotipų dėl lyties ir etniškumo (Sansonetti, 2016), todėl moterų nedarbas ypatingai didelis priimančiose šalyse tik atvykus į šalį ir pragyvenus joje iki 10 metų. Tačiau tendencijos pasikeičia ilgalaikėje perspektyvoje. Švedijos pavyzdys rodo, kad moterų pabėgėlių užimtumas vyksta lėčiau nei vyrų pabėgėlių, bet po 10 metų gyvenimo Švedijoje ženkliai padidėja ir tai glaudžiai susiję su socialinės politikos priemonėmis, kurios skatina šeimos ir darbo derinimą, suteikia lanksčias galimybes vaikų priežiūrai ir pakankamai dosnias tėvystės/motinstės atostogų schemas (European Parliament, 2016, p. 24).
46. PGU profesinis pasiskirstymas rodo jų pasirengimą užimti paslaugų ir aptarnavimo sferas, kuriose šiuo metu Lietuvoje matomas darbo jėgos trūkumas. Lietuvoje PGU dažniausiai dirba salės darbuotojais, kirpėjais, darbininkais statybų sektoriuje (statybininkai, apdailininkai, suvirintojai, dažytojai, statybininkai, pastatų apšiltintojai), siuvėjais, virėjais, automechanikais, inžinieriais, konditeriais (Žibas, 2013)
47. Kalbos įgūdžių stoka, pagalbos ieškant darbo ir išsilavinimo ir/ar kvalifikacijos trūkumas yra svarbiausios užsieniečių įsidarbinimo kliūtys. Atitinkamai apie tris ketvirtadalius apklaustųjų akcentavo kalbos nemokėjimą, apie pusę apklaustųjų pasigedo pagalbos ieškant darbo ir šiek tiek mažiau nei pusė manė neturintys tinkamo išsilavinimo ir/ar

kvalifikacijos (Žibas, 2013).

48. Tyrimų analizė rodo, kad užsieniečiai retai patys kreipiasi į darbdavius, tik apie 16,7 proc. apklaustųjų tiesiogiai kreipėsi į darbdavius. Mažiausiai darbą susirasti padėjo skelbimai spaudoje (8,3 proc.) ir darbo birža (2,8 proc.) (Žibas, 2013).
49. Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje ir Švedijoje yra parengtos individualizuotos integracijos programos (integracijos parama), kurių galutinis tikslas – užtikrinti, kad suaugę pabėgėliai įgytų kalbos pagrindus ir būtų mokomi, kaip patekti į darbo rinką arba įgyti išsilavinimą. Papildomai imamasi tikslinių iniciatyvų kaip antai specialias įdarbinimo paskatas ir bandomąsias darbo vietas, siekiant palengvinti imigrantų ir pabėgėlių patekimą į darbo rinką. (JTVPRKP, 2014). Švedijoje ir Danijoje praktikuojama, kad atvykę užsieniečiai (pabėgėliai, PGU ar kitą statusą turintys imigrantai) turėtų galimybę dirbti privačiame arba viešame sektoriuje, jų darbo vietai skiriant 80 proc. išlaidų iš savivaldybės arba valstybės biudžeto laikotarpyje nuo 6 mėn. iki 24 mėn. Toks įdarbinimas yra susiejamas su kalbos mokymu darbo vietoje, kurį organizuoja savivaldybė. Pusė užsieniečių, dalyvavusių tokioje programoje, lieka užimti darbo rinkoje programai pasibaigus (European Parliament, 2016, p.38).
50. Danijoje programa veikia panašiu principu. Pirmame etape yra įvertinami individualiai kiekvieno asmens turimi įgūdžiai ir įtraukiami į danų kalbos mokymąsi (4-8 savaitės). Pasibaigus pirmajam etapui, asmeniui suteikiama galimybė dirbti padėjėju ar mokiniu įmonėje ir tęsti kalbos kursus. Darbdaviui neužkraunama jokia finansinė atsakomybė, o pabėgėlio ar PGU išlaidų darbo rinkoje rūpinasi savivaldybė (26-52 savaitės) (European Parliament, 2016, p.38).

Problemos ir iššūkiai

51. Lietuvoje iki šiol nėra numatyta jokios galimybės dirbti prieglobsčio prašytojams, nors tokią pareigą Europos Sąjungos valstybėms narėms numato Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo. Šios direktyvos 15 str. nustato, jog valstybės narės užtikrina, kad prašytojai turėtų galimybę patekti į darbo rinką ne vėliau kaip per 9 mėnesius nuo tarptautinės apsaugos prašymo pateikimo datos, jei pirmojoje instancijoje kompetentinga institucija nepriėmė sprendimo ir prašytojas nekaltas dėl delsimo. Šios nuostatos perkėlimo į nacionalinę teisę terminas baigėsi 2015 m. liepos 20 d., tačiau ji nebuvo perkelta į Lietuvos teisę. Pastebėtina, jog negalėjimas dirbti prieglobsčio procedūros metu sumažina galimybes ieškoti integracinių sprendimų nuo pat prieglobsčio prašytojų atvykimo į Lietuvą, o gavus prieglobstį Lietuvoje, apsunkina šių asmenų patekimą į darbo rinką. UNHCR ragina valstybes suteikti galimybę prieglobsčio prašytojams dirbti po 6 mėn.
52. Nors PGU yra taikomas LR užimtumo rėmimo įstatymas, tačiau buvimas PGU užimtumo prasme savaime nėra laikomas priklausymu pažeidžiamai papildomai remiamų asmenų grupei (kurių sąrašas įtvirtintas įstatymo 4 str. 1 d.), kuriai galėtų būti siūlomos papildomos paramos priemonės, tokios kaip įdarbinimas subsidijuojant; darbo įgūdžių įgijimo rėmimas; darbo įgūdžių įgijimo sutartis, taip pat parama darbo vietoms steigti, kurios būtų ypač naudingos siekiant integruoti prieglobstį gavusius asmenis į darbo rinką.

53. Integracijos tvarkos apraše numatytos užimtumo rėmimo priemonės ne visos efektyviai veikia praktikoje. Parama darbo vietoms steigti bei parama organizuojant savo verslą (SADMJ, Integracijos tvarkos aprašo 46 ir 47 p.) praktikoje taikomos išimtiniais atvejais.
54. Sunkumai rasti darbą, nedarbas, mažas darbo užmokestis, kuris neužtikrina išgyvenimo šeimai ir gyvenimas iš pašalpų liudija apie pabėgėlių priklausomumą nuo socialinės integracijos priemonių siūlomų PPC, silpnus socialinius išteklius su daugumos visuomene ir ekonominį bei socialinį pažeidžiamumą, kuris susijęs su neigiamomis darbdavių, bendradarbių ir bendrai visuomenės nuostatomis (UNHCR, 2014).
55. Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, kad PGU motyvaciją integruotis į darbo rinką ir tapti naudingais Lietuvos gyventojais ženkliai silpnina nusivylimas dėl per ilgai trunkančių darbo paieškų, suvokimas, kad jie šalyje yra nepageidaujami, ir tarpininkavimo paramos ieškant darbo trūkumas, nes dėl kalbos problemų pabėgėliams sunku gauti informacijos apie laisvas darbo vietas. Be to, gana sunku pasiekti agentūras, kurios padėtų rasti darbą, nes galimybės keliauti iš PPC į didesnius miestus arba tarp miestų labai suvaržytos dėl mažos finansinės paramos. (UNHCR, 2014)
56. Nesėkmingi darbo paieškos bandymai ir pasirengimas dirbti bet kokius darbus nepaisant įgyto išsilavinimo kilmės šalyje ir pageidavimų, siekiant prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių Lietuvoje, liudija apie prieglobstį gavusių užsieniečių praradimus profesinius išteklius (angl. *deskilling*). Tai gali būti susiję tiek su darbo rinka, tiek su kalbos barjeru ir kilmės šalyje įgytos kvalifikacijos (ne)pripažinimu. Be to užsieniečių pasirengimas dirbti už mažesnę atlyginimą didina jų išnaudojimą, gilina nepriteklių ir neapsitenkinimo esama padėtimi būseną. Tokios sąlygos ilgainiui trikdo sėkmingą PGU integraciją ir daro poveikį PGU apsisprendimui išvykti ir Lietuvos į Vakarų Europos ar Skandinavijos šalis. (Žibas, 2013; Aleknevičienė, 2013).
57. Nors daugelis PGU dalyvauja profesinės kvalifikacijos kursuose, siekiant įgyti profesijas atitinkančias darbo rinkos poreikius, tačiau dažnai tai nepadeda susirasti darbo. Kvalifikacijos kėlimo kursuose PGU dalyvauja nemokėdami lietuvių kalbos (arba kalbą mokėdami itin silpnai), todėl ne visada kursai pasiteisina. Dažnai užsieniečiai turi įgiję profesinę kvalifikaciją, bet trūksta darbo stažo ir patirties ir dėl to į darbą dažnai nepriimami.
58. Kalbos barjeras sukelia nemažai trukdžių užsieniečiams įsidarbinti, užtikrinti darbo sąlygų kokybę, derėtis dėl darbo laiko ir užmokesčio bei užkirsti kelią galimam išnaudojimui darbe. Dėl kalbos menko mokėjimo ir/arba nemokėjimo sudėtinga surasti informacijos apie darbo pasiūlymus (Žibas, 2013; Aleknevičienė, 2013).
59. Neigiamos darbdavių ir darbuotojų nuostatos yra viena pagrindinių PGU užimtumo ir integracijos kliūčių. Dėl kalbos barjero užsieniečiui sudėtingiau susikalbėti su darbdaviu, stereotipinės nuostatos ir prietarai daro poveikį neigiamai vertinant PGU galimybes dirbti, nepaisant turimos profesijos, kvalifikacijos ir/ar darbo stažo (Žibas, 2013, p. 20-38).
60. Ieškodami pragyvenimo šaltinių PGU sutinka įsidarbinti neoficialiai ir gauti neoficialias pajamas. Tačiau tokia padėtis sukelia išnaudojimo grėsmes, atlyginimų neišmokėjimą arba mažesnių atlyginimų mokėjimą, socialinių garantijų nebuvimą, užsieniečio

padėties ekonominį ir socialinį nesaugumą bei nepasitikėjimo darbdaviais stiprėjimą (Aleksnevičienė, 2013).

61. Tyrimų rezultatai rodo, kad Lietuvoje jaučiama paramos įsidarbinant stoka ir tarpininkavimo paslaugų trūkumas. Socialinių darbuotojų/kuratorių, kaip svarbiausių išteklių įsidarbinant, paslaugų trūkumas gilina PGU aukšto nedarbingumo rodiklius ir ilgainiui silpnina jų socialinius ryšius su visuomene per darbo rinką.

Priemonės ir rekomendacijos

62. Teisės aktuose įtvirtinti galimybę dirbti prieglobsčio prašytojams, kol yra nagrinėjamas jų prieglobsčio prašymas. Pagal 2013/33/ES direktyvos 15 str. galimybė dirbti turi būti numatyta bent jau tiems prieglobsčio prašytojams, kurių prašymo nagrinėjimas pirmoje instancijoje trunka ilgiau nei 9 mėnesius (o tokia situacija Lietuvoje susiklosto, jei byla į pirmą instanciją grąžinama iš teismo). Taip pat būtų tikslinga svarstyti tokios teisės užtikrinimą ir kitiems prieglobsčio prašytojams, kurių prašymai nagrinėjami bendra tvarka arba kurie turi dideles galimybes gauti prieglobstį Lietuvoje (pvz., prieglobsčio prašytojai, kurie yra perkelti, relokuoti arba atvykę iš valstybių, iš kurių didžioji dalis prieglobsčio prašytojų gauna prieglobstį) (OECD, Making Integration Work, 18 p.).
63. LR užimtumo rėmimo įstatymo 4 str. 1 d. prie papildomai remiamų asmenų grupių numatyti ir prieglobstį Lietuvoje gavusius asmenis. Atitinkamai šių asmenų užimtumo rėmimui taikyti visas remiamo įdarbinimo priemonės bei paramą darbo vietoms steigti.
64. PGU užimtumo ir ekonominės situacijos analizė rodo, kad siekiant PGU užimtumo, reikia sudaryti palankias galimybes įsidarbinti, išmokti lietuvių kalbos, užimti pozicijas pagal profesinę kvalifikaciją darbe, stiprinti užsieniečių ekonominį stabilumą, sudaryti sąlygas derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus ir keisti darbdavių ir bendradarbių požiūris. Šių kompleksinių klausimų sprendimas yra vienas svarbiausių PGU socialinės integracijos veiksnių.
65. Skatinti bendradarbiavimą tarp valstybės institucijų, dirbančių integracijos srityje, ir nevyriausybinių organizacijų, siekiant PGU kompleksinių poreikių tenkinimą, atsižvelgiant į individualius poreikius, kompetencijas, kvalifikaciją ir sudarant individualius integracijos planus.
66. Organizuoti PGU jungtinius kalbos ir profesinio mokymo kursų galimybes, nes tai padeda greičiau integruotis į darbo rinką ir įgyti reikiamų profesinių įgūdžių, reikalingų konkrečiai darbo vietai.
67. Plėtoti socialinių darbuotojų/kuratorių tarpininkavimo ir pagalbos teikimo įsidarbinant paslaugas PGU, suteikiant geresnes galimybes aktyviai dalyvauti darbo rinkoje; plėtoti dialogą ir ryšius su viešo ir privataus sektorių darbdaviais ir darbdavių organizacijomis, siekiant PGU įdarbinimo ir informacijos apsikeitimo.
68. Organizuoti mokymus, skirtus Lietuvos darbo biržos atstovų ir darbdavių tarpkultūrinių kompetencijų plėtrai.

69. Užtikrinti informacijos sklaidą tarp PGU jiems suprantama kalba apie darbuotojų teises ir galimybes jas ginti, į šį procesą įtraukiant darbuotojų teisių apsaugą vykdančias institucijas: Valstybinę darbo inspekciją ir profesines sąjungas.
70. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai kartu su Lietuvos darbo birža ir socialiai atsakingų darbdavių organizacijomis sukurti vieningą darbų pasiūlos pabėgėliams sistemos tinklą ir jį nuolat viešinti, užtikrinti nuolatinį bendradarbiavimą su darbdaviais, parengti specialias paskatas darbdaviams, įdarbinantiems pabėgėlius, viešinant pridėtinę vertę jų verslui, ir keičiant nusistovėjusias stereotipines neigiamas nuostatas apie pabėgėlius ir prieglobsčio prašytojus. Būtent atskira sistema nustatanti ryšį tarp PGU ir LR darbdavių ilgainiui galėtų tapti net ir stipria integracine alternatyva, kurioje pagrindinis krūvis, padedant PGU integruotis Lietuvoje, būtų perkeltas nuo valstybės institucijų verslui ir darbdaviams, kurie suprastų PGU naudą Lietuvos darbo rinkai ir būtų suinteresuoti sėkminga PGU integracija.
71. Apibendrinant rekomenduojama, kad siekiant veiksmingos PGU integracijos į darbo rinką PGU socialinės integracijos kuratoriai arba Lietuvos darbo biržos darbuotojai vaidintų individualų ir aktyvų tarpininkavimo vaidmenį tarp darbdavių ir PGU, kuris pasireikštų: 1) informacijos apie darbo vietų pasiūlymus iš darbdavių, išreiškusių norą padėti PGU, rinkimu; 2) PGU kvalifikacijos kėlimu, skirtu konkrečiai darbo vietai; 3) ryšio palaikymu su darbdaviu ir PGU darbo santykių eigoje bei parama sprendžiant problemines situacijas susijusias su tarpkultūriniais klausimais.
72. Suteikti informaciją apie galimybes, reikalavimus ir procedūras steigti verslą ir dalyvauti verslo inkubatorių veikloje. Skleisti informaciją apie sėkmingą PGU verslo įmonių veiklą. Numatyti ir taikyti PGU integracijos į darbo rinką stebėsenos ir vertinimo mechanizmus: stebėti ir vertinti PGU užimtumo lygį, padėtį darbo rinkoje, darbo sąlygas, įvairių veiksnių (lyties, kilmės šalies, etniškumo, kalbos, religijos, atvykimo aplinkybių, leidimo gyventi trukmės, kt.) sąveikos poveikį PGU integracijai į darbo rinką, nedarbingumo tendencijas, galimybes dalyvauti darbo rinkoje lygiomis teisėmis su Lietuvos piliečiais, kvalifikacijos pripažinimo, ypač atkreipiant dėmesį į tai, kad PGU dažnai negali pateikti savo kvalifikaciją patvirtinančių dokumentų, perkvalifikavimo tendencijas ir kt.

ŠVIETIMAS IR KALBA

Esama padėtis

73. Lietuvių kalbos kursus suaugusiems ir kursus supažindinančius prieglobstį gavusius asmenis su Lietuvos kultūra organizuoja PPC. Vėliau integracijai vykstant savivaldybėse, lietuvių kalbos kursus organizuoja integraciją įgyvendinanti institucija. Lietuvių kalbos kursams yra skiriamos 190 valandų (apie 2 val. per dieną). Jiems pasibaigus, integracijos programos įgyvendinimo metu PGU laiko valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos egzaminą. Jo neišlaikius dėl pateisinamų priežasčių (psichikos sveikatos sutrikimas, negebėjimas per skirtą laiką išmokti, kas užduota, ir panašiai), papildomai gali būti skiriamas iki 100 valandų kursas, kurį išklausius integracijos programos įgyvendinimo metu egzaminas laikomas pakartotinai (SADMĮ, Integracijos tvarkos aprašo 28-31 p.).
74. Lietuvoje atliktų tyrimų duomenys rodo, kad lietuvių kalbos mokymasis tampa sudėtingu daugumai pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų dėl atotrūkio tarp jų poreikių ir

pasiūlytos dėstymo metodikos. Neraštingi pabėgėliai arba asmenys, turintys žemesnio lygio išsilavinimą, nekalbantys anglų arba rusų kalbomis, manė, kad jiems kalbos kursai negalėjo duoti tiek naudos, kiek kitiems, nes yra pritaikyti aukštesnio išsilavinimo asmenims. Keletas pabėgėlių minėjo, jog geros kokybės kalbos mokymo kliūtis buvo nepakankami mokytojų gebėjimai ir kompetencija. Be to, pabėgėlių nuomone, skiriama nepakankamai mokymo valandų. Kai kurie pabėgėliai nurodė, kad praverstų intensyvūs kursai. Vertinant PGU lietuvių kalbos mokėjimą, tik 2 proc. apklaustųjų nurodė, kad gali skaityti (UNHCR, 2014; Žibas, 2013).

75. Atlikus kokybines apklausas paaiškėjo, kad glaudesni ryšiai su vietos bendruomene padėtų pabėgėliams geriau išmokti kalbą, užimtumas ir bendravimas darbo vietoje padidintų praktinį kalbos naudojimą ir žinias. Tačiau dėl patirtos izoliacijos, ribotų finansinių galimybių, netolerancijos ir (arba) ksenofobijos apraiškų kartais ir dėl trauminių išgyvenimų pabėgėlių gebėjimas rasti galimybių ugdyti kalbinius įgūdžius socialinėje aplinkoje ženkliai susilpnėja (JTVPRKP, 2014). Kai kurie savo verslą pradėję pabėgėliai pasidalino savo gerą patirtimi, kad atsiradus socialiniams tinklams (draugai, pažįstami, klientai) kalbos praktinis vartojimas padidėjo ir ženkliai sustiprino kalbinius įgūdžius negu kad darbas su mokytoju ir vadovu. (UNHCR, 2014; Žibas, 2013).
76. Skandinavijos šalių pavyzdžiai rodo, kad kursų efektyvumui svarbu ir mokymo metodai. Norvegijoje yra taikoma 3 pakopų kalbos mokymas, kai kalbos mokymosi grupės sudaromos pagal pabėgėlių raštingumo lygį ir pagal tai taikomi mokymo metodai. Siekiant įvertinti užsieniečių gebėjimus ir poreikius savivaldybės atsakingi tarnautojai organizuoja pokalbius su užsieniečiais, ir pagal nustatytą metodiką įvertina užsieniečių išsilavinimą, profesinius įgūdžius ir darbo patirtis, užsienio kalbų mokėjimą ir ateities planus (European Parliament, 2016, p. 38).
77. Švedijos pavyzdys iliustruoja, kad faktinis kalbos mokymasis geriausiai vyksta realiame gyvenime, kur lemiamas vaidmuo tenka socialiniams kontaktams, todėl, siekiant palengvinti galimybes patekti į darbo rinką ir spartinti kalbos mokymąsi, siūloma, be pagrindinio kalbos mokymo, apsvarstyti darbo ir praktinių kalbos įgūdžių derinimo galimybes. Tokios galybės galėtų būti savanoriškas darbas ir stažuotės, darbo ir gamybinė praktika, kuomet kalbos mokymasis yra susiejama su darbine veikla arba galimybe atlikti darbo praktiką įmonėje ar įstaigoje (UNHCR, 2014 p. 43; European Parliament, 2016, p. 38)
78. Tyrimai rodo, kad priimančios šalies kultūros supažindinimo kursai ir pilietinis ugdymas yra neatskiriama pabėgėlių ir PGU švietimo politikos sritis ir geriausiai šie dalykai išmokstami kai pabėgėlių ir PGU mokymosi kursai yra integruoti į jau egzistuojančias suaugusių švietimo programas (European Parliament, 2016, p. 39). Lietuvos neformaliojo švietimo įstatymas numato tikslus ir uždavinius, siekiant padėti asmeniui tenkinti savišvietos poreikius, plėtoti kultūrinius interesus, ugdyti asmens kūrybines galias ir gebėjimus, padėti asmeniui tapti aktyviu demokratinės visuomenės piliečiu ir sudaryti sąlygas įgyti profesinei veiklai reikalingų teorinių žinių ir praktinių gebėjimų. Tačiau praktikoje migrantų, pabėgėlių ar PGU poreikiai nėra inkorporuoti į dabar esamas suaugusiųjų švietimo programas, išskyrus projektinę nevyriausybinų organizacijų veiklą, organizuojant kultūros pažinimo kursus pabėgėliams ir PGU (MEDBALT, 2015, p. 85-87).

79. Nepilnamečiai mokyklinio amžiaus vaikai bendrojo ugdymo mokyklose intensyviai mokomi lietuvių kalbos skiriant papildomos lietuvių kalbos pamokos ar išlyginamojoje klasėje (grupėje), jiems teikiama švietimo pagalba. (Integracijos tvarkos aprašo 33 str.). Rekomenduojama remiantis Užsieniečių ir Lietuvos Respublikos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvos Respublikoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos aprašu, patvirtintu 2005 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu, nemokantiems lietuvių kalbos mokiniams prieš pradėdami nuoseklų mokymąsi bendrojo ugdymo mokykloje vienerius metus ar trumpiau mokytii lietuvių kalbos išlyginamojoje klasėje arba išlyginamojoje mobiliojoje grupėje.
80. Remiantis LR švietimo įstatymo 2 str. 21 d., 29 str. 9 d. ir 46 str. 2 d. 3 p., visi vaikai, tiek piliečiai, tiek užsieniečiai, turintys teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvoje, iki 16 metų privalo mokytis pagal privalomojo švietimo programas. O remiantis LR švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 4 d. Nr. įsakymo NR. ISAK-789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į Lietuvos Respubliką, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“ 1 ir 2 p. užsieniečių, atvykusių gyventi arba dirbti į Lietuvos Respubliką vaikams, nepilnamečiams užsieniečiams, gavusiems laikinąją apsaugą Lietuvos Respublikoje, nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, neatsižvelgiant į jų buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtumą užtikrinamas ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose, kuris organizuojamas vadovaujantis švietimo ir mokslo ministro patvirtintais Bendrojo lavinimo mokyklų bendraisiais ugdymo planais bei kitais teisės aktais. Prieš mokslo metų pradžią iš integracijai skirtų lėšų užsieniečių, gavusių prieglobstį, mokyklinio amžiaus vaikams mokymo priemonėms įsigyti skiriama iki 1 bazinės socialinės išmokos dydžio (38 EUR) pašalpa (SADMI, Integracijos tvarkos aprašo 34 str.).
81. Analizuojant PGU mokyklinio amžiaus vaikų mokymosi sąlygas ir kalbą, Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis 43,5 proc. respondentų teigė, kad jų vaikai lanko švietimo įstaigą, nes jiems svarbu, jog jų vaikas mokėtų lietuvių, gimtąją ir anglų kalbas. Iš švietimo įstaigą lankančių vaikų (43,5 proc.), daugumos vaikai eina į lietuvių mokyklą (Žibas, 2013).
82. Valstybinėje ir savivaldybės mokykloje mokymas pagal priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programas ir profesinio mokymo programas, skirtas pirmajai kvalifikacijai įgyti, yra nemokamas (LR švietimo įstatymo 70 str. 1 d.). Tuo tarpu mokslas aukštosiose mokyklose nemokamas yra tik Lietuvos, Europos Sąjungos ir Europos ekonominės erdvės valstybių piliečiams, todėl prieglobstį gavę trečiųjų šalių piliečiai Lietuvos aukštosiose mokyklose gali studijuoti tik savarankiškai mokėdami už studijas (LR mokslo ir studijų įstatymo 72 str. 1 d. 3 p.)
83. PGU kvalifikacijų, įgytų užsienio valstybės, pripažinimui nėra taikomos jokios specialios nuostatos. Šių asmenų kvalifikacijos pripažinimas gali būti vykdomas bendra tvarka, kaip ir kitų užsieniečių remiantis LR Vyriausybės nutarimu „Dėl išsilavinimo ir kvalifikacijų, susijusių su aukštuoju mokslu ir įgytų pagal užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų švietimo programas, pripažinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ ir LR Vyriausybės nutarimu „Dėl Trečiųjų šalių piliečių reglamentuojamų profesinių kvalifikacijų pripažinimo“.

84. Užsienio tyrimų apžvalga rodo, kad nevisose ES šalyse profesinių įgūdžių patikrinimo metodikos ir/ar procedūros yra tinkamos pabėgėlių ir PGU tikslinei grupei. Pastaruoju metu tik pradėdamos taikyti pilotinės užsieniečių (pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų bei gavėjų) įgyto išsilavinimo ir darbo patirties matavimo metodikos, kurių poveikis iki šiol nėra įvertintas. Tačiau kaip gera praktika gali būti pasiūlytas Norvegijos modelis. Nuo 2013 m. Norvegijoje sukurta schema pabėgėlių, neturinčių išsilavinimą patvirtinančių dokumentų, profesinei kvalifikacijai pripažinti ir patvirtinti. Norvegijos švietimo kokybės vertinimo agentūra skiria ekspertų komitetą atlikti užsieniečio išsilavinimo vertinimą (akademiniis patikrinimas, užduočių atlikimo gebėjimų ir darbinės patirties įgūdžių vertinimai). Atlikus tokį vertinimą, nusprendžiama ar suteikti užsienyje įgytą kvalifikaciją atitinkančią Norvegijos profesinių kvalifikacijų standartui (European Parliament, 2016, p. 37).
85. Kiti tyrimai rodo, kad švietimo galimybės ir valstybinės kalbos mokymosi kursai ypatingai sustiprina moterų, kurios atvykusios su nepilnamečiais vaikais, integracijos galimybes. Matydamos savo vaikų adaptacijos patirtis jos yra papildomai motyvuojamos aktyviai įsitraukti ir dalyvauti integracijos procesuose (Sansonetti, 2016).

Problemos ir iššūkiai

86. Siekiant sėkmingos PGU integracijos valstybinės kalbos mokymuisi turi būti sudarytos palankiausios sąlygos, užtikrintas lietuvių kalbos mokymosi nuoseklumas ir metodikų suderinamumas su besimokančiųjų poreikiais. Šiuo metu, pasak PGU integracijos srityje dirbančių ekspertų, kalbos kursams skiriamos valandos yra nepakankamos nei pagal kitų Europos valstybių gerąją praktiką, nei pagal Lietuvos praktiką. Tik 2 proc. užsieniečių-respondentų gali skaityti lietuvių kalba. Dėl šios priežasties nepasiekiamas integracijai į darbo rinką būtinas kalbos mokėjimo lygis. Dėl kalbos barjero pabėgėliams sudėtinga suprasti informaciją apie paramą, jiems svarbius teisės aspektus, galimybes ieškoti būsto (*Konferencijos "Pabėgėliai Lietuvoje: integracijos patirtis ir perspektyvos išvados ir rekomendacijos, 2015.12.07*).
87. Tyrimai, analizuojantys PGU integracijos procesus ir raidą, pastebi, kad mokyklos Lietuvoje iš esmės nėra pasiruošusios priimti užsieniečių vaikų, neturi bazinės, jų poreikius atliepančios infrastruktūros bei sistemos, leidžiančios profesionaliai įvertinti užsienyje įgytą vaiko žinių kokybę ir veiksmingai spręsti dėl kalbinio barjero kylančias integracijos į švietimo sistemą problemas (MIPEX, 2015). Nors teisės aktai numato galimybę lietuvių kalbos nemokantiems vaikams mokytis lietuvių kalbos išlyginamosiose klasėse ar mobiliuose grupėse, praktikoje ši nuostata neveikia. Susiduriama su PGU, kurie dėl karo ar kitų neramumų kilmės šalyje nėra įgiję pradinio ir (ar) vidurinio išsilavinimo, o Lietuvoje mokyklos nepritaikytos tokių asmenų integracijai į švietimo sistemą.
88. Pripažįstant PGU kvalifikacijas ir išsilavinimą susiduriama su sunkumais, kai jie neturi nei identifikavimo, nei išsilavinimą ar kvalifikacijas patvirtinančių dokumentų originalų, taip pat ir galimybės juos gauti. PGU, neturėdami reikiamų dokumentų, patiria sunkumų integruojantis į darbo rinką, kas padaro jų situaciją labiau pažeidžiama, nei piliečių.

89. 1951 m. Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 25 str. įtvirtina administracinės pagalbos principą, t.y. numato, kad *jeigu kokiai nors pabėgėlio teisei įgyvendinti reikia užsienio valstybės valdžios institucijų, į kurias jis negali kreiptis, pagalbos, susitariančiosios valstybės, kurių teritorijoje pabėgėlis gyvena, imasi priemonių, kad tokią pagalbą suteiktų jų pačių valdžios institucijos arba tarptautinė institucija*. Atsižvelgiant į tai, prieglobsčio valstybė turi užtikrinti galimybę PGU gauti jo teises ar statusą, t.y. šiuo atveju kvalifikaciją, patvirtinančius dokumentus.
90. Suaugusiųjų švietimo politikos analizė Lietuvoje (MEDBALT, 2015) rodo, kad švietimo priemonės migrantų (įtraukiant ir pabėgėlių bei PGU) integracijos infrastruktūroje yra labai fragmentiškos ir iš esmės vykdomos projektinės veiklos pagrindu. Tokia projektinė veikla neužtikrina tęstinumo ir programų tvarumo bei neskatina formuoti testuotų dėstymo metodikų, kurios atlieptų skirtingus pabėgėlių poreikius. Atkreiptinas dėmesys, kad dėl fragmentiškumo ilgalaikiai socialinės įtraukties tikslai nepasiekiami.
91. PGU ir jų vaikai, nepaisant to, kokį laikotarpį jie yra pragyvenę Lietuvoje, negali studijuoti valstybės finansuojamose vietose aukštesiose mokyklose. Konkurso būdu pretenduoti į valstybės finansuojamas studijų vietas turi asmenys tik turintys leidimą nuolat gyventi Lietuvoje.

Priemonės ir rekomendacijos

92. Siekiant užtikrinti PGU sėkmingą integracijos procesą, būtina padidinti lietuvių kalbos kursų valandas, jų kokybę bei prieinamumą. Informavimas ir motyvavimas mokytis valstybinės kalbos yra labai svarbus aspektas. Siūlytina teisės aktuose nenurodyti lietuvių kalbos mokymo maksimalaus valandų skaičiaus, o mokytis pagal nuoseklią programą tol, kol PGU galės išlaikyti I valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos egzaminą (su sąlyga, kad asmuo pakankamai lanko ir stengiasi lietuvių kalbos kursuose). Taip pat numatyti ir daugiau lietuvių kalbos mokymosi galimybių asmenims siekiantiems daugiau išmokti lietuvių kalbą, t.y. suteikti galimybes mokytis ne tik A1-A2, bet ir aukštesnius kalbos lygius. Asmeniui persikeliant gyventi į kitą vietą užtikrinti tęstinius kalbos mokymus. Būtina siekti motyvavimo patirties iš kitų šalių.
93. Svarstyтина tokios teisės užtikrinimas prieglobsčio prašytojams, kurių prašymai nagrinėjami bendra tvarka arba kurie turi dideles galimybes gauti prieglobstį Lietuvoje (pvz., prieglobsčio prašytojai, kurie yra perkelti, relokuoti arba atvykę iš valstybių, iš kurių didžioji dalis prieglobsčio prašytojų gauna prieglobstį), dar prieglobsčio procedūros metu, ir vėliau šiuos kursus nuosekliai tęsti jiems gavus prieglobstį.
94. Būtina užtikrinti kalbos paslaugų prieinamumą ir lankstumą, pvz. atsižvelgti į skirtingą turimą išsilavinimą ar neturint išsilavinimo, kalbų mokėjimą, sudaryti sąlygas derinti kalbos mokymąsi su darbu ar profesiniu mokymusi ir atkreipti dėmesį, kad moterims dažniausiai reikia derinti kalbos mokymąsi su vaikų priežiūra.
95. Svarstyтина numatyti pilną ar dalinį lietuvių kalbos mokymosi kompensavimą tiems prieglobstį gavusiems užsieniečiams, kurie nori tęsti lietuvių kalbos mokymąsi ir išmokti kalbą aukštesniame lygyje nei reikalaujama I valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos egzaminui, taip pat ir asmenims, kuriems jau nėra skiriama valstybės parama integracijai.

96. Greta bendrų lietuvių kalbos mokymo programų galėtų būti sudaryta galimybė PGU mokytis pagal specialias lietuvių kalbos mokymo programas, kurios būtų pritaikytos konkrečios darbinės profesijos ar veiklos poreikiams.
97. Siūlytina numatyti lankstesnes mokymosi išlyginamosiose klasėse ar mobiliuose grupėse formas, kad PGU vaikai lygiagrečiai galėtų mokytis papildomai lietuvių kalbos jau lankydami mokyklą, o ne tik prieš pradėdant mokyklos lankymą. Vykdyti stebėseną kaip mokyklos nustato atvykusio mokinio, baigusio tarptautinės bendrojo ugdymo programos dalį ar visą programą, poreikius mokytis lietuvių kalbos, kaip užtikrina mokymosi pagalbą ir organizuoja jų mokymąsi kartu su bendraamžiais. Tokiu būdu sustiprinamos galimybės vaikams (paaugliams), kurių amžius neatitinka būtino išsilavinimo, dalyvauti lygiomis teisėmis bendro lavinimo mokyklos veikloje.
98. Sudaryti galimybę PGU ir jų vaikams studijuoti valstybės finansuojamose studijų programose aukštesiose mokyklose.
99. Sudaryti alternatyvias galimybes pripažinti PGU įgytą išsilavinimą ir kvalifikaciją, tam tikslui adaptuojant veikiančias neformaliųjų kvalifikacijų pripažinimo sistemas.
100. Sustiprinti tarp-institucinį bendradarbiavimą tarp įvairių institucijų (nevyriausybinių organizacijų, savivaldybių, švietimo įstaigų, Švietimo ministerijos, Studijų kokybės vertinimo centro, Ugdymo plėtotės centro, kt.) ir organizuoti pabėgėlių turimų kvalifikacijų identifikavimą ir pripažinimą.
101. Savivaldybės turi rūpintis, kad būtų nuolat keliami pabėgėlių poreikis atitinkanti mokytojų kvalifikacija ir tobulinami jų tarpkultūriniai gebėjimai bei užtikrinta kalbos mokymų kokybė, pritaikant mokymosi programas skirtingų poreikių ir gebėjimų užsieniečiams, ypatingai atsižvelgiant į PGU vaikų poreikius ir galimybes teikti papildomas kalbos mokymosi paslaugas mokyklose.
102. Skatinti NVO ir/ ar bendruomenių projektus, padėsiančius sudaryti palankias sąlygas pabėgėlių ir vietinių gyventojų bendravimui, pabėgėlių dalyvavimui socialiniame-kultūriniame Lietuvos gyvenime taip sudarant palankią aplinką tobulinti lietuvių kalbos žinias ir įgūdžius.
103. Prioritetu laikyti suaugusiųjų migrantų švietimo priemones NVO veikloje. Nors tokios priemonės yra populiarios tarp NVO, vis dar trūksta bendro koordinavimo, kuris padidintų socialinį įtraukimą, ypač tokių pažeidžiamų migrantų grupių kaip pabėgėliai.
104. Suaugusiųjų PGU švietimo priemonės turi būti įtrauktos ne tik į ilgalaikes migrantų integracijos strategijas ar veiksmų planus, bet ir į profesinio ugdymo schemas. Tai leistų įtraukti suaugusiųjų PGU integracijos priemones į skirtingas valstybės politikos programas, skirtas visų suaugusiųjų švietimui.
105. Integracijos ir švietimo programos turėtų būti decentralizuotos, todėl svarbu plėtoti vietos lygmens iniciatyvas, apimančias mokymąsi, integraciją į darbo rinką, socialinės įtraukties procesus ir aktyvų pilietiškumą. Turi atsirasti tarpkultūrinis tarpininkas (NVO, migrantų asociacijos), kuris bendrautų tiek su PGU, tiek su vietos institucijomis ir galėtų detalai paaiškinti, kokie yra dalyvavimo švietimo programose privalumai. Vietos valdžia turėtų būti labiau įsitraukusi į integracijos veiklas kartu su

NVO, o tai reikalauja padidinto bendradarbiavimo tarp vietinių valdžios institucijų ir NVO sektoriaus.

106. Suaugusiųjų mokymo centrai ir profesinio rengimo mokyklos turėtų žinoti vietos bendruomenių ir PGU poreikius bei būdus, kaip joms paaiškinti mokymosi ir švietimo svarbą, siekiant PGU įgalinimo. Naudojamas mokymo metodas turėtų įvertinti suaugusiųjų PGU padėtį ir skatinti aktyvų dalyvavimą įvairiose veiklose, įtraukti nuoseklią mokymosi medžiagą, kuri leistų PGU susieti mokymosi metu įgytą patirtį su kasdiene veikla ir darbo tikrove.
107. Teikti ne tik „tradicines“ švietimo priemones (kalbos kursai, kvalifikacija, kt.), bet ir pilietinio bei politinio dalyvavimo (atstovavimo) mokymus, kurie leidžia pabėgėliams įsitraukti į vietos bendruomenės gyvenimą žymiai aktyviau ir jaustis bendruomenės dalimi.

SOCIALINĖ APSAUGA IR SVEIKATOS PRIEŽIŪRA

Esama padėtis

108. PGU parama pradedama teikti PPC, kur teikiama iki 3 mėnesių. Vėliau tęsiama savivaldybių teritorijoje, taip pat asmeniui pageidaujant ir Socialinės apsaugos bei darbo ministro sudarytai komisijai priėmus sprendimą, integracija gali būti iškart teikiama savivaldybėje. Jeigu dėl objektyvių priežasčių per 3 mėnesius prieglobstį gavusiam užsieniečiui nepavyksta pasirengti integracijai savivaldybės teritorijoje, šis laikotarpis gali būti tęsiamas dar iki 4 mėnesių. Nelydimiems nepilnamečiams, atsižvelgus į vaiko interesus, paramos teikimas PPC gali būti pratęstas, kol jiems sukaks 18 metų. Iškilus nenumatytoms aplinkybėms, PPC direktoriaus sprendimu ir pritarus komisijai parama PPC gali būti tęsiama toliau (SADMJ, Integracijos tvarkos aprašo 11 str.).
109. Pasibaigus integracijai PPC, parama integracijai teikiama savivaldybės teritorijoje, kuri trunka iki 12 mėnesių nuo išvykimo iš PPC dienos (pažeidžiamais asmenims – iki 36 mėn.). Integracija savivaldybėse vykdoma per savivaldybių institucijas ir nevyriausybinės organizacijas (integraciją įgyvendinančios institucijos), su kuriomis sutartis dėl integracijos PGU teikimo sudaro PPC, ir kurioms yra išmokamos lėšos būtinos integracijos veikloms įgyvendinti.
110. Šiuo metu Integracijos tvarkos aprašo 20 p. numato, jog įvertinus integraciją įgyvendinančių institucijų pateiktus pasiūlymus bei centro išvadas ir, esant būtinumui, atsižvelgus į užsieniečio, gavusio prieglobstį, pateiktus paaiškinimus, PPC direktoriaus sprendimu parama integracijai gali būti tęsiama arba atnaujinama. Atsižvelgiant į tai, asmeniui, kuriam nepavyko integruotis dėl individualių priežasčių, parama integracijai gali būti tęsiama.
111. Šiuo metu bendras paramos integracijai laikotarpis yra 15 mėnesių (3 mėnesiai PPC ir 12 mėnesių savivaldybėje). Būtiniausios socialinės, sveikatos priežiūros bei teisinės pagalbos paslaugos teikiamos vadovaujantis Socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtintu paramos teikimo PGU integracijai tvarkos aprašu (SADMJ, Integracijos tvarkos aprašas).

112. Pasibaigus paramos integracijai laikotarpiui PPC, pabėgėliai per 60 dienų nuo sutarties pasirašymo dienos su organizacija, atsakinga už jų integraciją (savivaldybės institucija arba NVO), turi išsikelti į savivaldybės teritoriją. Pabėgėliai, padedami savivaldybės institucijos ar nevyriausybinės organizacijos, turi patys susirasti būstą. Nuomos sutartis sudaroma tarp savininko ir pabėgėlio (UNHCR 2014, 28 p.).
113. Asmenis, negalinčius gyventi savarankiškai, kuriems būtina priežiūra, slauga bei sveikatos priežiūros paslaugos (pensinio amžiaus asmenys, nelydimi neįgalūs nepilnamečiai ir neįgalūs asmenys), savivaldybės apgyvendina globos (rūpybos) įstaigose iš anksto suderinusios tai su jais pačiais ir teisėtais jų atstovais (SADMJ, Integracijos tvarkos aprašo 40 p.).
114. Skandinavijos šalių patirtis rodo, kad Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje ir Švedijoje pabėgėliams, kuriems suteiktas leidimas gyventi, suteikiama parama būstui ir galimybė kuo greičiau po pripažinimo persikelti į savivaldybių teritorijas. Būsto paieška tinkamoje savivaldybėje ir sutarties su savininku sudarymu rūpinasi valstybinės institucijos. Ši tvarka, susieta su bendra savivaldybių pareiga organizuoti kalbos mokymus imigrantams ir pabėgėliams, užtikrinti vaikų priežiūros paslaugas ir mokyklos lankymą, yra pagrindinė Šiaurės šalių paramos integracijai projekto ypatybė. Savivaldybės gauna valstybės finansinę kompensaciją už šių integravimo paslaugų teikimą (UNHCR, 2014, p. 46).
115. Užsieniečiai, gavę prieglobstį, integracijos laikotarpiu iš integracijai skirtų lėšų turi teisę gauti vienkartinę įsikūrimo išmoką ir mėnesinę pašalpą. Vienkartinė įsikūrimo išmoka yra skiriama būtiniausiems baldams ir namų apyvokos reikmenims įsigyti bei kelionės ar bagažo pervežimo išlaidoms padengti. Šios išmokos dydis nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams sulaukus pilnametystės – 1122 € (11 valstybės remiamų pajamų (VRP)); suaugusiems asmenims – 204 € (2 VRP); nepilnamečiams užsieniečiams – 102 € (1 VRP). Šeimai vienkartinė įsikūrimo išmoka neturi viršyti 612 € (SADMJ, Integracijos tvarkos aprašo 51.1 p.).
116. Mėnesinės pašalpos dydis skiriasi priklausomai nuo integracijos laikotarpio, vienas dydis yra iki 6 mėn. ir kitas dydis vėlesniu integracijos laikotarpiu. Šios pašalpos dydis vienam asmeniui yra 204 €, vėliau 102 €; 2 asmenų šeimai – 306 €, vėliau 153 €; 3 asmenų šeimai – 408 €, vėliau 204 €, jei šeimoje yra daugiau kaip trys asmenys, kiekvienam kitam asmeniui kas mėnesį papildomai skiriama 51 €, vėliau 25,50 € dydžio pašalpa. Šeimai mėnesinė pašalpa turi neviršyti 510 €, vėliau 255 €. Šios pašalpos neskiriamos asmenims, kuriems teikiamos stacionarios socialinės paslaugos globos (rūpybos) institucijose, ir nelydimiems nepilnamečiams, apgyvendintiems paskirto globėjo (rūpintojo) gyvenamojoje vietoje (SADMJ, Integracijos tvarkos aprašo 51.2 p.).
117. PGU skiriamos vienkartinės išmokos gimus kūdikiui, laidojimo pašalpa ir išmoka vaikui yra tokio pat dydžio kaip Lietuvos piliečiams. Šios išmokos valstybės remiamos integracijos laikotarpiu papildomą apsaugą gavusiems užsieniečiams mokamos iš Integracijos programos lėšų, o pabėgėlio statusą gavusiems užsieniečiams (kurie turi leidimą nuolat gyventi LR) mokamos bendra tvarka pagal LR teisės aktus kaip ir visiems kitiems nuolatiniams Lietuvos gyventojams.
118. Pabėgėlių priėmimo centre gyvenantys PGU turi teisę gauti medicinos paslaugas centre arba naudotis prienamomis sveikatos priežiūros paslaugomis Ruklos

miestelyje. Centre jie gali gauti ir psichologo konsultacijas. Nuo 2013 m. visi užsieniečiai, turintys prieglobsčio gavėjo statusą turi teisę gauti sveikatos draudimą, gauti nemokamą pirminę pagalbą Lietuvoje pagal Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymą ir turėti lygias teises su Lietuvos piliečiais naudotis sveikatos apsaugos paslaugas (UNCHR, 2014, p.28).

119. Remiantis LR sveikatos draudimo įstatymo 6 str. 1 d. 1, 4 ir 8 p., asmenys, kuriems yra suteiktas prieglobstis Lietuvoje, patenka į privalomojo sveikatos draudimo sistemą, todėl integracijos laikotarpiu jie yra draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu valstybės lėšomis, t.y. jiems teikiamos tokios pačios sveikatos priežiūros paslaugos kaip ir Lietuvos piliečiams.

Problemos ir iššūkiai

120. Pokyčiai dabartinėje paramos integracijai sistemoje mažinant pažeidžiamų asmenų paramos integracijai trukme nuo 5 metų iki 36 mėn. ir fiksuojant nepažeidžiamo asmens paramos integracijai trukme po PPC tik 12 mėn. neigiamai gali paveikti PGU integracijos galimybes. Nevyriausybinių organizacijų bei JT vyriausiojo komisaro pabėgėlių klausimais (UNHCR) įsitikinimu, kad 2015 m. pabaigoje sumažinta finansinė parama integracijai ir išmokos asmeniui iki 50 proc. neigiama veikia asmens integracijos galimybes pirminiame etape.
121. Pastaruoju metu svarstomuose teisės aktų projektuose dėl Integracijos tvarkos aprašo pakeitimų, numatoma jog, pratęsiant teikiamą paramą, parama integracijai pažeidžiamiesiems asmenims negali trukti ilgiau kaip 36 mėnesius, o kitiems tik 12 mėn. Toks termino nustatymas, kai nėra galimybės atsižvelgti į individualias asmens aplinkybes, skirtingus individo gebėjimus bei poreikius, jo pažeidžiamumą, laikytinas netinkamu apribojimu, todėl kad pažeis lygių galimybių principus lyginant su piliečių situacija. Anksčiau galiojusi tvarka numatė galimybę pratęsti integraciją iki PGU su leidimu laikinai gyventi gali kreiptis dėl leidimo nuolat gyventi, tai yra kai jis pilnai įsilieja į valstybės socialinę paramos sistemą lygiaverčiai piliečiams. Iki 36 mėn. apribojamas laikotarpis sukurs tarpsnį, kuomet PGU ir piliečių situacija bus skirtinga
122. PGU iš gaunamos mėnesinės pašalpos turi pasirūpinti būsto nuoma, būsto išlaikymu (t.y. įvairūs komunaliniai mokesčiai), maistu, drabužiais, kitomis buities reikmėmis, transporto išlaidomis. Teikiamos piniginės paramos dydis nėra pakankamas asmeniui užsitikrinti būtinausių poreikių patenkinimą. o po 6 mėnesių jis yra sumažinamas dvigubai. Pažymėtina, kad per tokį gana trumpą integracijos laikotarpį PGU dėl kalbos barjero ir visuomenėje vyraujančių neigiamų nuostatų turi labai ribotas galimybes patekti į darbo rinką, todėl pradinio laikotarpio šie asmenys negali savęs savarankiškai išlaikyti ir pasirūpinti būtinausiais poreikiais. PGU integracijai skirti valstybės paramos dydžiai sulaukė integraciją įgyvendinančių NVO (Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos, Vilniaus Carito), savivaldybių asociacijos, bei ir UNHCR stiprios kritikos.
123. Pažymėtina, jog nelydimiems nepilnamečiams vienkartinė įsikūrimo pašalpa šiuo metu sudaro 1122 EUR, t.y. 11 VRP. Tačiau LR išmokų vaikams įstatymo 9 str. 1 d. nuostatomis - vienkartinė įsikūrimo pašalpa našlaičiams, pasibaigus vaiko globai (rūpybai) dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo, sudaro 2850 EUR, t.y. 75 bazinių socialinių išmokų. Atkreiptinas dėmesys, jog nelydimiems

nepilnamečiams ir našlaičiams mokamos vienkartinės įsikūrimo pašalpos paskirtis yra ta pati, tiek viena, tiek kita išmoka yra mokama, kai vaikas išsikelia iš globėjo (rūpintojo) ir pradeda savarankišką gyvenimą (pastebėtina, jog PPC yra nelydimų nepilnamečių globėjas), todėl skirtingos paramos teikimas prieglobstį gavusiems vaikams, esantiems be tėvų, lyginant su kitais vaikais, kuriems buvo nustatyta globa, yra diskriminacinis.

124. Papildomą apsaugą gavusiems asmenims yra išduodamas leidimas laikinai gyventi Lietuvos, todėl jiems nėra taikomi šie teisės aktai: LR neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, LR valstybinių šalpos išmokų įstatymas, LR paramos mirties atveju įstatymas, LR išmokų vaikams įstatymas. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad tiek pabėgėlio statusą, tiek papildomos apsaugos statusą gavę asmenys yra iš esmės tokioje pačioje padėtyje, t.y. jiems reikalinga tarptautinė apsauga ir priimančios valstybės parama, kadangi jie negali grįžti į savo kilmės valstybę, kur pasinaudotų teikiamomis garantijomis (pažymėtina, jog nors papildomą apsaugą gavę asmenys gauna leidimus laikinai gyventi Lietuvoje, iš esmės jų nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvoje). Šių grupių atskyrimas, taikant skirtingas nuostatas socialinės pagalbos srityje yra nepagrįstas ir nesuderinamas su aukščiau nurodyta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika (*Andrejeva v Latvia*, Nr. 55707/00, para 88).
125. Prieglobsčio prašymų nagrinėjimo metu asmenų apgyvendinimas valstybės sienos apsaugos tarnybos Užsieniečių registracijos centre turi neigiamą poveikį pabėgėlių psichinei sveikatai ir gerovei (UNHCR, 2014, p. 38). Atsižvelgiant į tai, jau pirminiame prieglobsčio etape, asmenys turėtų būti apgyvendinami tokioje aplinkoje, kuri nedarytų neigiamo poveikio jų fizinei ir psichinei sveikatai ir gyvenamoji aplinka būtų pritaikyta šių asmenų specifiniams poreikiams atsižvelgiant į jų patirtis (kankinimus, persekiojimus ir kitus sunkius išgyvenimus kilmės valstybėje bei kelionės į saugią šalį metu).
126. Nors UTPĮ 79 str. 5 d. numatyta, kad Migracijos departamento sprendimu pažeidžiami asmenys ir jų šeimos nariai gali būti apgyvendinti kitose jų specialiuosius poreikius atitinkančiose apgyvendinimo vietose, kurias administruoja su prieglobsčio prašytojais dirbančios nevyriausybinės organizacijos, tačiau praktikoje ši nuostata nėra įgyvendinta. Iki 2016 m. dauguma prieglobsčio prašytojų yra apgyvendinami Valstybės sienos apsaugos tarnybos administruojamame Užsieniečių registracijos centre, kuris yra teisėsaugos įstaiga, o ne socialinė įstaiga, dėl šios priežasties socialinių paslaugų prieinamumas jame yra apribotas, o bendra atmosfera neprimena socialinės įstaigos (uniformuoti pareigūnai, apsauga su šunimis, spygliuota vieta, įėjimo/išėjimo kontrolė. PGU integracijos užduotis Užsieniečių registracijos centrui nėra keliamos. Praktikoje Užsieniečių registracijos centre negyvena tik: nelydimi nepilnamečiai ir perkelti asmenys, kurie apgyvendinami PPC, bei savo pasirinktoje vietoje gyvenantys prieglobsčio prašytojai, kurie turi galimybę pragyventi savarankiškai be valstybės teikiamos paramos prieglobsčio prašytojams.
127. Tyrimai atskleidžia, kad nevyriausybinis sektorius ir socialines paslaugas savivaldybėse (seniūnijose) teikiantys darbuotojai yra svarbus išteklius prieglobstį gavusiems užsieniečiams sprendžiant sveikatos priežiūros problemas, būsto, užimtumo ir vaikų švietimo klausimus. Organizuojant pagalbą padedantys integruotis NVO ar socialines paslaugas teikiantys darbuotojai turi atlikti tarpininko vaidmenį užsieniečio

integracijoje ir skatintų savarankišką funkcionavimą o ne priklausomybę nuo socialinės integracijos programos (Žibas, 2013; Bartušienė, 2011).

128. Apklausus prieglobstį gavusius užsieniečius paaiškėja, kad be dažniausiai jų įvardinamų problemų susijusių su sunkumais ieškant būsto (50,8 proc.), kalbos barjeru (50,7 proc.), draudimu dirbti prieglobsčio prašymo nagrinėjimo metu (50 proc.), kiti svarbūs veiksniai turi poveikį jų integracijos procesui. Papildomai jie įvardina tokias problemas kaip antai sveikatos sutrikimus (49,3 proc.), sudėtingą biurokratinį aparatą, tvarkant teisinius dokumentus (47,7 proc.), prastas gyvenimo sąlygas Užsieniečių registracijos centre (44,6 proc.), socialinės integracijos programos pratęsimo problemas (43,3 proc.), kultūrinius ir religinius skirtumus (40,4 proc.), darbo paieškos iššūkius (40,3 proc.) ir neigiamas visuomenės nuostatas (37,3 proc.) (Žibas, 2013).
129. Apklausa parodė, kad sveikatos paslaugos nors ir garantuojamos, tačiau jų kokybė ir prieinamumas nėra užtikrinama. Tik pirmoji pagalba yra teikiama, kitų specialistų paslaugos, ypač odontologų, be papildomo mokesčio retai prieinamos. Pastebėta, kad kalbos barjeras egzistuoja teikiant sveikatos priežiūros ir psichologinio konsultavimo paslaugas. Tuo tarpu psichologinės pagalbos poreikis yra viena svarbiausių PGU įvardintų paslaugų. Daugiau nei pusė apklaustųjų (56,9 proc.) išreiškė psichologinės pagalbos poreikį, tačiau ekspertai atkreipė dėmesį, kad dėl kalbos barjero ši paslauga neprieinama arba nekokybiškai teikiama (Žibas, 2013).
130. Užsienio šalių praktikos rodo, kad fizinės ir psichinės sveikatos būklės patikros vyksta nuolat Švedijoje ir Suomijoje, kai atliekami bet kokie sveikatos būklės patikrinimai (European Parliament 2016, p. 28). Įvertinus sveikatos būklę pabėgėliams ir PGU skiriamos psichologų ar psichiatrų konsultacijos, kurios teikiamos dalyvaujant vertėjams. Švedijoje taip vadinamas sveikatos specialistas atvyksta ir bendrauja su pabėgėliais jų priėmimo centre ar kalbos mokymosi klasėse, kur teikia informaciją apie potrauminius išgyvenimus, jų apraiškas ir paslaugas, kur galima kreiptis siekiant įveikti psichologinių traumų sukeltus sveikatos sutrikimus (Ibid.). Vokietijos patirtis rodo, kad laiku neįvertinus psichologinių traumų sukeltus sveikatos sutrikimus, ilgalaikėje perspektyvoje neigiamai paveikia tokių žmonių integracijos perspektyvas priimančioje visuomenėje.
131. Tarptautinės organizacijos kaip antai JT vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuras (UNHCR), Jungtinių Tautų gyventojų fondas (UN Population Fund) ir Moterų pabėgėlių komisija (Women's refugee commission) atkreipia dėmesį į pažeidžiamą moterų pabėgėlių padėtį ir didelę jų riziką patirti seksualinę prievartą ir/ar būti įtrauktoms į prekybos žmonėmis tinklus. Priimančios šalys Europoje retai įvertina pabėgėlių moterų seksualinės prievartos rizikas ir pasiūlo atitinkamas sveikatos paslaugas, padedančias įveikti seksualinės prievartos padarinius. Atkreiptinas dėmesys, kad priimančios valstybės nesudaro galimybių arba galimybės labai ribotos pabėgėlėms moterims gauti paslaugas susijusias su reprodukcinė sveikata, įveikiant nėštumo komplikacijas, gydant lytiniu būdu plintančių ligas ir teikiant informaciją apie jų profilaktiką (Birchall, 2016, p.19-20).
132. Pažymėtina, jog praktikoje susiduriama su problema teikiant sveikatos priežiūros paslaugas Lietuvoje gimusiems vaikams, kadangi privalomuoju sveikatos draudimu naujagimis yra apdraudžiamas nuo tada, kai jam yra išduodamas leidimas gyventi Lietuvoje.

Priemonės ir rekomendacijos

133. Tikslinga taikyti tokį paramos integracijai trukmės reguliavimą, kuris nebūtų apribotas maksimaliu terminu ir, esant objektyvioms individualioms aplinkybėms, galėtų būti tęsiamas kol bus pasiekti integracijos rezultatai.
134. Peržiūrėti esamus pašalpos dydžius ir realiai įvertinti išlaidas, ypač būsto nuomai ir maistui, siekiant sudaryti sąlygas užsieniečių gyvenimo sąlygų užtikrinimui atitinkant pagrindinius šalies standartus. Rekomenduojama nustatyti nuoseklų paramos mažinimo mechanizmą (panašų kaip buvo iki 2015-11-18 Integracijos tvarkos aprašo pakeitimo), kuris būtų vykdomas taip, kad parama būtų mažinama laipsniškai atsižvelgiant į pasiektus integracijos rezultatus ir asmens galimybę savarankiškai dirbti ir išgyventi. Rekomenduojama atsisakyti žymaus integracinės paramos sumažinimo susieto ne su integracijos rezultatais, o su konkrečiu terminu (pvz., kaip yra šiuo metu, kai mėnesinė piniginė pašalpa dvigubai sumažinama po 6 mėnesių, arba kaip yra šiuo metus svarstomuose teisės aktų projektuose dėl Integracijos tvarkos aprašo pakeitimų, kai teikiama parama daugiau nepratęsiama po 36 mėnesių), nes neatsisakius tokio pobūdžio reikalavimo užsieniečių integracija liks nepasiekusi rezultatų ir stiprės socialinės atskirties ir skurdo rizika.
135. Atsižvelgus į Skandinavijos šalių patirtis, sprendžiant pabėgėlių būsto klausimus, rekomenduojama įvertinti pabėgėliams teikiamos paramos dydį ir formą ir numatyti paramos priemones, atitinkančias būtinausius pabėgėlių išgyvenimo poreikius; įpareigoti valstybines arba savivaldybių įstaigas teikti tarpininkavimo paslaugas ieškant būsto ir sudarant nuomos sutartis su savininkais.
136. Suvienodinti vienkartinės įsikūrimo išmokos dydį nelydimiems nepilnamečiams su vienkartinę įsikūrimo išmoka našlaičiams, numatyta LR išmokų vaikams įstatymo 9 str. 1 d.
137. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai inicijuoti LR neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo, LR valstybinių šalpos išmokų įstatymo, LR paramos mirties atveju įstatymo, LR išmokų vaikams įstatymo papildymus, kad jie galėtų būti taikomi ir papildomą apsaugą gavusiems asmenims.
138. Užtikrinti prieglobsčio prašytojų apgyvendinimą, jų specifinius poreikius atitinkančioje vietoje, siekiant, kad dauguma prieglobsčio prašytojų neturėtų gyventi Užsieniečių registracijos centre, kaip yra šiuo metu. Tuo tikslu reikia įgyvendinti UTPĮ 79 str. 5 d. nuostatą patvirtinant LR Vyriausybės nutarimo projektą dėl prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo alternatyvioje apgyvendinimo vietoje tvarkos aprašo patvirtinimo, reg. Nr. 16-3881(2); numatyti galimybę gauti valstybės paramą savo pasirinktoje gyvenamojoje vietoje gyvenantiems prieglobsčio prašytojams; praplėsti galimybę apgyvendinti PPC ir kitus pažeidžiamus asmenis ar net visus asmenis, kurių prieglobsčio prašymai nėra akivaizdžiai nepagrįsti.
139. Savivaldybėse pabėgėlių integraciją vykdančios institucijos kartu su NVO, esant reikalui, turi teikti visą reikiamą paramą pabėgėliams, savarankiškai ieškantiems tinkamo ir finansiškai prieinamo būsto ir imtis visų priemonių, užkertančių kelią pabėgėlių benamystei.

140. Sustiprinti NVO ar socialinių darbuotojų tarpininkavimo galimybes padedant rasti, išsinuomoti būstą ir sudaryti nuomos sutartis PGU vardu.
141. Savivaldybėms svarstyti galimybę įvesti sumažintą verslo liudijimo mokesčių fiziniams asmenims, nuomojantiems būstą pabėgėliams ar kitiems socialiai pažeidžiamiems asmenims
142. Patikslinti teisės aktus, užtikrinant, kad PGU Lietuvoje gimusiems vaikams privalomas sveikatos draudimas pradėtų galioti nuo vaiko gimimo, o ne nuo leidimo laikinai gyventi Lietuvoje išdavimo.
143. Sveikatos priežiūros įstaigos turi garantuoti psichologinį konsultavimą užsieniečiams jiems suprantama kalba tiek Pabėgėlių priėmimo centre, tiek ir savivaldybėse. Užtikrinti sveikatos paslaugų, susijusių su moterų reprodukcine sveikata, prieinamumą. Suteikti tinkamas paslaugas, įveikiant seksualinės prievartos padarinius.
144. Integracijos tvarkos aprašas įtvirtina konkrečias asmenų grupes, kurie integracijos procese laikytini pažeidžiamais. Pažymėtina, kad šiuo metu svarstomuose teisės aktų projektuose dėl Integracijos tvarkos aprašo pakeitimų pažeidžiamų asmenų sąvoka nebepateikiama. Kaip matyti, įstatyme pateikta sąvoka įtvirtina ne baigtinį pažeidžiamų asmenų sąrašą, kadangi asmens pažeidžiamumą lemia tai, kad priešingai nei kiti, šie asmenys turi specialių poreikių, dėl kurių jiems reikalinga atitinkama pagalba ar garantijos, kad jie galėtų tinkamai pasinaudoti savo teisėmis bei jiems suteikiamomis garantijomis, procedūromis. Todėl skirtingose procedūrose ar srityse pažeidžiamų asmenų sąrašas gali būti skirtingas, atsižvelgiant į atitinkamos srities specifiką. Būtent todėl įstatyme įtvirtintas ne baigtinis pažeidžiamų asmenų sąrašas gali būti sukonkretintas poįstatyminiuose teisės aktuose, reguliuojančiuose atitinkamą sritį. Poįstatyminiame teisės akte reguliuojančiame atitinkamą sritį gali būti tinkamiau apibrėžtos pažeidžiamų asmenų grupės, atsižvelgiant į jų specifinius poreikius konkrečioje reguliavimo srityje. Remiantis tuo, yra tikslinga Integracijos tvarkos apraše palikti sukonkretintą pažeidžiamų asmenų sąvoką, atsižvelgiant į asmenų specifinius poreikius ir pažeidžiamumą integracijos procese.

PILIEČIŲ IR POLITINIŲ DALYVAVIMAS

Esama padėtis

145. Remiantis LR Konstitucijos 119 str. 2 d. leidimą nuolat gyventi Lietuvoje turintys užsieniečiai gali balsuoti ir būti išrinkti savivaldybių tarybų rinkimuose. Tuo tarpu Prezidento ir Seimo rinkimuose gali dalyvauti tik Lietuvos piliečiai (LR Konstitucijos 78 str. 2 d., LR Seimo rinkimų įstatymo 2 str. 1 d), o rinkimuose į Europos Parlamentą gali dalyvauti Lietuvos ir Europos Sąjungos valstybių piliečiai (LR rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 3 str. 1 d.). Užsieniečiai turintys leidimus laikinai gyventi Lietuvoje rinkimuose apskritai negali dalyvauti. Taigi pabėgėlio statusą gavę užsieniečiai gali dalyvauti savivaldybių tarybų rinkimuose, o papildomą apsaugą gavę užsieniečiai negali dalyvauti jokiuose rinkimuose.
146. Teisė jungtis į asociacijas ir profesines sąjungas PGU gali tomis pačiomis sąlygomis kaip ir Lietuvos piliečiai. Pagal LR asociacijų įstatymo 4 str. 1 d., asociacijos

steigėjais gali būti 18 metų sulaukę veiksnius fiziniai asmenys, taigi pilietybės ar nuolatinio gyvenimo reikalavimas nėra taikomas. Remiantis LR profesinių sąjungų įstatymo 1 str. 1 d. teisė laisvai steigti ir stoti į profesines sąjungas valstybės, šakos ar teritoriniu lygiu ir dalyvauti jų veikloje turi fiziniai asmenys, turintys darbinį teisingumą ir veiksnumą.

147. Tuo tarpu susirinkimų laisvė yra apribota. Remiantis LR susirinkimų įstatymo 3 str. 1 ir 2 punktais susirinkimą ar pavienio asmens akciją gali organizuoti Lietuvos ir Europos Sąjungos piliečiai bei užsieniečiai, turintys leidimą nuolat gyventi Lietuvoje. Taigi teisė organizuoti susirinkimus nėra suteikta papildomą apsaugą gavusiems asmenims.

148. Pabėgėlio statusą ir papildomą statusą gavusių asmenų padėtis yra skirtinga ir pilietybės įgijimo atveju. Remiantis LR pilietybės įstatymo 7 str. 9 p. pabėgėlio statusą turintis asmuo turi teisę turėti dvigubą pilietybę, t.y. jam nėra būtina atsisakyti savo kilmės valstybės pilietybės siekiant įgyti Lietuvos pilietybę. Tuo tarpu papildomą apsaugą gavusių asmenų atžvilgiu tokia išimtis nenustatyta. Ir tai praktikoje užkerta kelią asmenims gauti Lietuvos Respublikos pilietybę, nes jie turi pateikti dokumentus iš savo kilmės valstybės, kurių jie gauti neturi galimybių.

149. Teisė steigti ir dalyvauti politinių partijų veikloje užsieniečiams nėra suteikiama apskritai. Steigti politines partijas gali tik Lietuvos piliečiai, o dalyvauti politinių partijų veikloje gali Lietuvos ir Europos Sąjungos piliečiai (LR politinių partijų įstatymo 3 str.).

Problemos ir iššūkiai

150. Teisė organizuoti susirinkimus nėra suteikta papildomą apsaugą gavusiems asmenims, nors tokia teisė jiems turėtų būti užtikrinama pagal EŽTK 11 str.

151. Remiantis LR pilietybės įstatymu papildomą apsaugą gavęs asmuo siekiantis įgyti Lietuvos pilietybę natūralizacijos tvarka privalo atsisakyti savo kilmės valstybės pilietybės, kas neturint savo kilmės valstybės apsaugos gali būti sunkiai įgyvendinama.

152. PGU taikoma tokia pati natūralizacijos tvarka, kaip ir kitiems užsieniečiams Lietuvoje, nors pagal 1951 Konvenciją dėl Pabėgėlių statuso, 34 str. valstybės turi kiek galėdamos padėti pabėgėliams integruotis ir natūralizuotis.

153. Nors pabėgėlio statusą gavę asmenys turi teisę dalyvauti savivaldybių tarybų rinkimuose, t.y. balsuoti ir būti išrinktais, tačiau dėl negalėjimo dalyvauti politinių partijų veikloje, lyginant su Lietuvos ir ES piliečiais, jie neturi lygių galimybių dalyvauti šiuose rinkimuose.

154. Moksliniai tyrimai akcentuoja, kad Lietuvoje egzistuojanti PGU integracijos rėmimo programa skatina užsieniečių pasyvumą ir ilgainiui sąlygoja išmoktą bejėgiškumą, kuris pasireiškia nedalyvavimu nei visuomeniniame gyvenime, nei sprendimų priėmimo procese.

155. Socialinis pasyvumas pradžioje esantis dėl baimės ir nesaugumo atsidūrus svetimoje šalyje tampa norma. Ilgainiui tokia sistema priverčia pereiti į išmoktą bejėgiškumo būseną, kuomet užsieniečiai nebeturi vidinių resursų tapti aktyviais

visuomenės nariais ir savarankiškai tvarkyti savo gyvenimą. Žvelgiant struktūriškai, paslaugos gavėjai lieka pasyvūs programos vartotojai, be galimybės pakeisti sistemą savo naudai, ir galų gale be noro įgyvendinti pačios programos tikslus (UNHCR, 2014).

156. Izoliacija ir ryšių su vietos bendruomene nepalaikymas yra viena pagrindinių problemų, kurią PGU įvardija gyvendami PPC. Toks atskyrimas nuo bendruomenės sustiprina nepasitikėjimo, baimės ir nesaugumo būseną tiek užsieniečiams tiek vietos bendruomenei. Ilgainiui tokia būseną stiprina dviejų bendruomenių (užsieniečių ir vietinės priimančiosios) susipriešinimą ir integracijos nesėkmę.

Priemonės ir rekomendacijos

157. Papildyti LR susirinkimų įstatymą bei LR pilietybės įstatymo 7 str., kad jie galėtų būti taikomi ir papildomą apsaugą gavusiems asmenims.
158. Papildyti LR politinių partijų įstatymą, sudarant galimybes pabėgėlio statusą turintiems asmenims dalyvauti politinių partijų veikloje.
159. Keisti pilietybės teisės aktus, siekiant numatyti išimtį taip pat papildomą apsaugą gavusiems asmenims dėl dokumentų teikiamų pilietybei gauti pateikimo iš kilmės šalies;
160. Numatyti švelnesnes, nei kitiems užsieniečiams Lietuvoje, sąlygas PGU pilietybės gavimui, kaip pvz. galimybė kreiptis dėl pilietybės po 5 metų, kaip šiuo metu numatyta asmenims be pilietybės.
161. Stiprinti valstybės institucijų ir NVO, dirbančių PGU ir pabėgėlių integracijos srityje, bendradarbiavimą, keičiantis informaciją apie užsieniečių padėtį, problemas ir integracijos iššūkius. Organizuoti įvairių formų renginius, kviečiant pabėgėlių ir PGU atstovus į politikos priemonių rengimą ir įgyvendinimą bei atliekant integracijos rezultatų vertinimą

NEDISKRIMINAVIMAS IR LYGIŲ GALIMYBIŲ PRINCIPAS

Esama padėtis

162. Užsieniečiai Lietuvos Respublikoje turi tas teises ir laisves, kurias numato Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautinės sutartys, Lietuvos Respublikos įstatymai ir Europos Sąjungos teisės aktai. Užsieniečiai Lietuvos Respublikoje yra lygūs pagal įstatymus, neatsižvelgiant į jų lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimus ar pažiūras (UTPJ 3 straipsnis).
163. Draudimo diskriminuoti asmenis principas yra įtvirtintas LR Konstitucijos 29 str., kuris numato, jog žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Minėtasis principas yra detalizuotas LR moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme bei LR lygių galimybių įstatyme bei šių įstatymų priežiūrai yra sukurta speciali Lygių galimybių kontrolieriaus institucija. Taip pat užsieniečių nediskriminavimą nustato ir UTPJ 3 str., kurio 2 d. nurodo, jog užsieniečiai Lietuvos Respublikoje yra lygūs pagal įstatymus, neatsižvelgiant į jų lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimus ar pažiūras.

164. Pagal LR baudžiamojo kodekso 169-170 str. diskriminavimo nusikaltimas bei neapykantos ir diskriminavimo kurstymo nusikaltimas gali būti padaromas tik tyčine kaltės forma.
165. Nors nediskriminavimo ir lygių galimybių principas yra teisiškai įtvirtintas, tačiau praktikoje nevisada taikomas. Europos lyčių lygybės instituto paskaičiuotas ES lyčių lygybės indekso vidurkis – 54 taškai, o tai tik pusiaukelė link tikrosios lyčių lygybės. Tai rodo, kad pažanga siekiant lyčių lygybės ES labai įvairi. Beveik pusėje valstybių narių (13) tarp kurių patenka ir Lietuva, lyčių lygybės indekso rodikliai nesiekia 50 taškų (EIGE, 2014).
166. Tarptautiniai tyrimai rodo, kad dėl daugiasluoksnės tapatybės (migracijos statuso, etninės kilmės, religijos, neįgalumo, amžiaus ir kt. pagrindų) moterys ir vyrai dažniau patiria daugialypę diskriminaciją (dėl lyties, etniškumo ir religijos) ir išgyvena savo teisių ir lygių galimybių pažeidimus. (ENAR, 2016, *Forgotten women*). Pavyzdžiui, musulmonės moterys dėl savo aprangos iš karto yra atpažįstamos ir matomos viešoje erdvėje, kurioje suformuota tam tikra neigiama nuostata jų atžvilgiu, ir tai daro poveikį jų savijautai ir ekonominėms, socialinėms ir pilietinėms galimybėms. Formuojama stereotipinė vieša nuomonė apie kitos religijos (dažniausiai islamo) atstovus veikia ir daugumos visuomenę, kurioje įsivyroja prietaringos nuostatos, ir tokiu būdu stiprina žmonių, išpažįstančių islamą, socialinę atskirtį (ENAR, 2016, Židžiūnaite, 2012).
167. Tyrimai rodo, kad moterys musulmonės dėl savo aprangos dažniau nei vyrai tampa neapykantos dėl religijos taikiniais. Jos patiria verbalinius orumą žeminančius įžeidimus ir neapykantą viešoje ir internetinėje erdvėje bei fizinį smurtą ir prievartą. Dažniausiai neapykantos patyčios dėl religijos yra lydimos rasistiniais, ksenofobiniais ir seksistiniais komentarais, bauginimu susidoroti ir/ar prievarta. ES šalyse atlikti tyrimai rodo, kad viešai (gatvėse, parduotuvėse, viešame transporte, darbe ir pan.) prie moterų musulmonių priekabiaujama, jos apspjaudomos, jos tampomos už drabužių, palydimos pašaipomis replikomis ir panašiai (ENAR, 2016).

Problemos ir iššūkiai

168. Kadangi pagal LR baudžiamojo kodekso 169-170 str. diskriminavimo nusikaltimas bei neapykantos ir diskriminavimo kurstymo nusikaltimas gali būti padaromas tik tyčine kaltės forma, teismų praktikoje kyla problema, kad šiuos nusikaltimus padarę asmenys išvengia baudžiamosios atsakomybės
169. Be to praktikoje neapykantos kurstymo bylos keliamos per didelę reikšmę suteikiant kalbininkų išvadoms, o ne nustatant tikruosius kvalifikuojamų nusikaltimų tikslus.
170. Tarptautiniai tyrimai rodo, kad moterų ir vyrų prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių patirtys skiriasi užimtumo srityje. Moterys dažniau nei vyrai patiria nedarbą arba yra įdarbinamos į mažiau apmokamas darbo sritis nepaisant turimos kvalifikacijos ir/ar išsilavinimo (*Women, age, migration*, p. 25). Globaliai vis dar išlieka problema, kad moterys migrantės linkusios užimti neformalią darbo rinkos nišą, kur jų socialinė apsauga ir teisės ypatingai pažeidžiamos. Lyginant moterų ir vyrų, turinčių migrantų ar PGU statusą, padėtį darbo rinkoje, atlyginimų skirtumas yra žymiai didesnis negu tarp moterų ir vyrų priimančioje visuomenėje (Birchall, 2016).

171. Identifikuoti daugialypės diskriminacijos atvejus yra pakankamai sudėtinga, todėl kad trūksta įstatyminių instrumentų (daugelyje ES šalių, tame tarpe ir Lietuvoje nėra įtvirtintos daugialypės diskriminacijos nuostatos) ir praktikos taikyti sąveikinį požiūrį į įvairialypės diskriminacijos atvejus, ypačingai užimtumo sektoriuje (ENAR, 2016).

Priemonės ir rekomendacijos

172. Siūlytina, pakeisti LR baudžiamojo kodekso 169-170 str., numatant, kad neapykantos ir diskriminavimo kurstymo nusikaltimas gali būti padaromas ir neatsargia kaltės forma, t.y. nustatant baudžiamąją atsakomybę ir tuo atveju, jei nusikaltimą padaręs asmuo nenumatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti neigiami padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti.
173. Siūlytina neapykantos kurstymo bylų praktikoje remtis ne kalbininkų išvadomis, o specialistų, kurie būtų kompetentingi įvertinti pareiškimo kontekstą ir nustatyti tokių pareiškimų tikslus.
174. Lygių galimybių ir lyčių lygybės politikos srityje inkorporuoti sąveikinį požiūrį (*intersectional approach*), siekiant išryškinti diskriminacijos poveikį dėl lyties, etniškumo ir religijos sankirtas ir jų poveikį moterų ir vyrų patirtims ir integracijos perspektyvoms.
175. Sustiprinti lygybės duomenų rinkimą, integruojant skirtingų etninės kilmės ir religijos moterų ir vyrų galimybes ir patirtis darbo rinkoje rodiklius. Gerinti skundų nagrinėjimo procedūras dėl diskriminacijos ir neapykantos apraiškų, išskiriant daugiau neapykantos formų pasireiškimo aspektų tokius kaip islamofobija, neapykanta musulmonams ir pan., ypačingai atkreipiant į moterų pažeidžiamumą neapykantos išraiškose, nukreiptose prieš jas kaip moteris musulmones.

VISUOMENĖS NUOSTATOS

Esama padėtis

176. UTPĮ 110 str. 7 p. nustato, jog viena iš užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integracijos sričių yra visuomenės informavimas apie užsieniečių integraciją. Ši nuostata yra detalizuota Integracijos tvarkos aprašo 53 p., kuris numato, jog visuomenės informavimas, siekiant formuoti palankią viešąją nuomonę apie užsieniečius, gavusius prieglobstį, lietuvių ir užsienio kalbomis teikti informaciją apie valstybės paramos integracijai Lietuvoje teikimo sąlygas ir statistinę informaciją apie paramos teikimą užsieniečiams, gavusiems prieglobstį, vykdomas tokiomis priemonėmis: bendradarbiaujama su žiniasklaidos priemonėmis, rengiama medžiaga specializuotoms radijo, televizijos laidoms bei straipsniams; organizuojami viešieji seminarai, konferencijos bei kitos priemonės; leidžiami informaciniai bei specializuoti periodiniai leidiniai; organizuojamos šventės, vakaronės, dalyvaujant užsieniečiams, gavusiems prieglobstį, bei vietos bendruomenei; periodiškai atnaujinama interneto svetainės.
177. Nuo 2005 m. Etninių tyrimų institutas atlieka socialinės distancijos ir Lietuvos gyventojų nuostatas įvairių socialinių grupių atžvilgiu ir migracijos procesų

raidą. Patys naujausi visuomenės nuostatų apklausos rezultatai rodo, kad Lietuvos gyventojams nepalankiai vertinamų grupių sąrašas išlieka beveik nepakitęs per pastaruosius dešimt metų – apie trečdalis respondentų pažymėjo, kad jie nenorėtų gyventi kaimynystėje su pabėgėliais (27,3 proc.), musulmonais (29,7 proc.) ir čečėnais (30,7 proc.), pakistaniečiais (20,9 proc.), hinduistais ir budistais (20,8 proc.), juodaodžiais (16 proc.) (ETI, 2014). 2015 m. gyventojų nuostatos pabėgėlių atžvilgiu pablogėjo. Tai greičiau susiję ne su objektyvia informacija dėl pabėgėlių krizės, bet labiau sietina su kruvinių teroro išpuolių Europoje poveikiu visuomenei ir žiniasklaidos vaidmeniu nušviečiant tuos įvykius (ETI, 2016).

178. Nors, lyginant su kitomis ES valstybėmis narėmis, Lietuvoje pabėgėlių skaičius yra nedidelis, vis dėlto, 74 proc. Lietuvos gyventojų mano, kad Lietuvoje pabėgėlių skaičius kasmet didėja, o 70 proc. Lietuvos gyventojų mano, kad Lietuvoje jau pakanka pabėgėlių ir negalima leisti, kad jų atvyktų daugiau. Kiek daugiau nei pusė (55 proc.) Lietuvos gyventojų mano, kad Lietuva turėtų atsisakyti dalyvauti pabėgėlių perkėlimo programoje (ETI, 2016).
179. Atliktų apklausų duomenys rodo, kad Lietuva išlieka kultūriškai uždara visuomenė. Nepriklausomai nuo naujai atvykstančių užsieniečių statuso – tai yra, ar jie būtų į Lietuvą dirbti atvykstantys migrantai, ar pabėgėliai – Lietuvos gyventojai visų pirma yra linkę įžvelgti galimas grėsmes socialiniam saugumui. 2015 m. apklausos duomenimis 82 proc. Lietuvos gyventojų manė, kad pabėgėliai gali sukelti socialinius neramumus Lietuvoje, 86 proc. – kad gali padidinti nusikalstamumo lygį šalyje (ETI, 2016).
180. Visuomenės socialinės distancijos nuostatos darbo bendroje darbovietėje atveju rodo, kad apie penktadalis tyrimo dalyvių nenorėtų dirbti kartu su lietuvių kalba nekalbančiais asmenimis (19,1 proc.), Jehovos liudytojais (19,2 proc.) ir musulmonais (22,4 proc.). Šiek tiek mažiau su čečėnais (17,4 proc.), pabėgėliais (15,1 proc.), pakistaniečiais – 13,1 proc., juodaodžiais – 10,6 proc. Didesnė socialinė distancija pastebima būsto nuomos klausimais. Daugiau nei trečdalis gyventojų nesutikti išnuomoti būsto musulmonams (31,2 proc.), pabėgėliams – 34,6 proc., čečėnams (32,5 proc.), apie penktadalis nesutiktų juodaodžiams (21,6 proc.) (ETI, 2014).
181. Lietuvos gyventojai gana neigiamai mato ir savo visuomenę bei valstybę. Absoliuti dauguma (80 proc.) respondentų mano, kad į Lietuvą atvykę pabėgėliai susidurs su neigiamomis visuomenės nuostatomis, 87 proc. mano, kad jie turės sunkumų ieškant darbo, 78 proc. – kad turės sunkumų išsinuomojant būstą. Daugiau nei pusė (56 proc.) respondentų mano, kad į Lietuvą atvykę pabėgėliai patirs smurtą, susidurs su sunkumais sveikatos priežiūros (62 proc.) ar vaikų švietimo (73 proc.) srityse. Didelė dalis Lietuvos gyventojų (74 proc.) mano, kad pabėgėliai nesiruošia čia gyventi ir siekia pasinaudoti Lietuva kaip tranzito šalimi.
182. Apklausos metu kiek daugiau nei trečdalis respondentų (35 proc.) pritarė teiginiui, kad “pabėgėliai yra pažeidžiama grupė, todėl Lietuva privalo jiems padėti”, dar penktadalis (20 proc.) į šį klausimą negalėjo atsakyti/ neatsakė. Lietuvos gyventojų nuostatos į šalį atvykstančių pabėgėlių atžvilgiu išlieka konservatyvios (ETI 2016; Aleknaviciene, 2013).

Problemos ir iššūkiai

183. Pagal Integracijos tvarkos aprašą visuomenės informavimas, kuris yra paliktas socialinės integracijos kontekste, palieka be reakcijos daugelį viešoje erdvėje aptarinėjamų ir požiūrį į prieglobstį gavusius užsieniečius formuojančių klausimų (pvz., pabėgėlių krizės ES ir jos sprendimų paieškos temą). Todėl svarbu, kad visuomenės informavimas neapsiribotų PPC koordinuojama socialinės integracijos sritimi, o plačiau apimtų klausimus formuojančius požiūrį į prieglobstį gavusius užsieniečius.
184. Apibendrinant aukščiau aptartų tyrimų duomenis galima teigti, kad Lietuvoje vyrauja labiau neigiamas nei teigiamas imigracijos, o kartu ir prieglobstį gavusių užsieniečių, įvaizdis. Iš vienos pusės, visuomenėje vyrauja nekintanti (neigiamų) nuostatų hierarchija traktuojant skirtingas imigrantų grupes; iš kitos pusės visuomenė nėra gerai informuota, pateikiant faktus apie imigracijos procesus Lietuvoje, jų priežastis ir mastą pasaulyje.
185. Visuomenės informavimo priemonės – bene svarbiausia ir labiausiai paplitusi visuomenės kontaktų su imigrantais (įskaitant PGU) forma. Pastebėtina, kad mažiausiai tiesioginių kontaktų Lietuvos visuomenė turi su prieglobstį gavusiais užsieniečiais, todėl galima teigti, kad požiūriui į PGU didesnės reikšmės iki šiol turėjo ne socialiniai ryšiai (tiesioginiai kontaktai ir patirtys), bet žiniasklaidos teikiama informacija ir viešajame diskurse vyraujančios nuostatos. Socialinių ryšių trūkumas su daugumos visuomene suponuoja prielaidas atskirčiai formuotis ir trukdyti PGU socialinę integraciją.
186. Visuomenėje vyrauja tiek kultūrinio pobūdžio uždarumas, pasireiškiantis „kitaip atrodančių“ imigrantų atžvilgiu; tiek aiškus ekonominis aspektas, susijęs su daugumos ir imigrantų konkurencija dėl ekonominių ir kitokio pobūdžio išteklių. Pastebėtinos labiau neigiamos nuostatos imigrantų iš „tolimomis“ ar „svetimomis“ laikomų šalių atžvilgiu (pabrėžtinai PGU atvejis, kadangi didžioji dalis Lietuvoje gyvenančių pabėgėlių yra atvykę iš „kultūriškai tolimesnių“ šalių). Visuomenė nepitaria teiginiui, kad Lietuvoje gyvenantys ar atvykstantys imigrantai praturtina šalies kultūrinį gyvenimą. Tai liudija, jog vienas esminių barjerų pabėgėlių integracijai – kultūrinio pobūdžio nuostatų barjeras.
187. Nepalankus visuomenės požiūris neigiamai veikia PGU galimybes išsinuomoti būstą ir susirasti darbą. Patys užsieniečiai apklausose teigė, kad nepalankų valstybės institucijų ir visuomenės požiūrį jaučia lankydamiesi darbo biržoje, susitikdami su potencialiais būsto savininkais, neretai bijo pasirodyti viešumoje vakarais nesijaučia saugūs ypač mažuose miesteliuose (Aleksnevičienė, 2013, UNHCR, 2014).

Priemonės ir rekomendacijos

188. Siekiant formuoti palankią viešąją nuomonę apie užsieniečius gavusius prieglobstį, turėtų būti sukurta aktyvaus visuomenės informavimo strategija, kuri būtų vykdoma nacionaliniu, savivaldybių ir bendruomenių lygmeniu, įtraukiant pačius pabėgėlius, kuri neapsiribotų vien tik PPC koordinuojama socialinės integracijos sritimi.
189. Informuotumo apie užsieniečių patirtis, poreikius ir gebėjimus skatinimas ir viešinimas tiek nacionaliniu lygiu tiek vietos lygiu. Projektų jaunimui ir moksleiviams skatinimas, siekiant užmegzti ir palaikyti ryšius su vaikais atvykusiais į Lietuvą. Bendradarbiaujant su Lietuvos žurnalistų sąjunga, įtraukti žurnalistus, redaktorius ir

kitus atsakingus į viešas diskusijas ir kitus renginius, kuriose dalyvauja PGU, siekiant skatinti įvairiapusišką PGU ir pabėgėlių patirčių atskleidimą plačiajai visuomenei. Numatyti tarpkultūrinių pagrindų mokymų modulius ir konkursus studentams, besirengiantiems tapti žurnalistais, siekiant užtikrinti labiau subalansuotą etninių ir religinių mažumų naratyvų, naudojant korektišką terminologiją, pateikimą.

190. Numatyti tarpkultūrinius mokymus atsakingiems už vizualinį įvairių socialinių grupių, įskaitant etninių, religinių, pabėgėlių ir pan., viešą pateikimą ir vizualinį tekstą, siekiant formuoti kompleksinį įvairių grupių įvaizdį.
191. Remti NVO ir bendruomenių projektus ir įvairias iniciatyvas, kuriais siekiama įtraukti PGU į bendrą veiklą bei didinti visuomenės informuotumą apie PGU patirtis ir užkirsti kelią rasizmui, ksenofobijai ir su tuo susijusiam nepakantumui.

ŠEIMOS SUSIJUNGIMAS

Esama padėtis

192. Šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas numato galimybę tiek pabėgėlio statusą, tiek papildomos apsaugos statusą gavusiems asmenims susijungti su savo šeimos nariais. Remiantis UTPĮ 2 str. 26 p. šeimos nariai yra sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, nepilnamečiai vaikai (įvaikiai) (toliau – vaikai), įskaitant sutuoktinio arba asmens, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, nepilnamečius vaikus, jeigu jie nesusituokę ir yra priklausomi nuo tėvų, taip pat pirmos eilės tiesiosios aukštutinės linijos giminaičiai, kurie išlaikomi ne mažiau kaip vienus metus ir negali pasinaudoti kitų šeimos narių, gyvenančių užsienio valstybėje, parama. Šeimos nariams, siekiantiems susijungti su prieglobstį Lietuvoje gavusiu asmeniu, yra taikoma UTPĮ 43 str. 1 d. 2 p. (kai atvyksta nepilnametis vaikas), UTPĮ 43 str. 1 d. 4 p. (kai atvyksta nepilnamečio vaiko tėvai), 43 str. 1 d. 5 p. (kai atvyksta sutuoktinis). Užsieniečiui šeimos susijungimo atveju leidimas laikinai gyventi išduodamas tokiam pačiam laikotarpiui, kuriam leidimas laikinai gyventi išduotas užsieniečiui, pas kurį atvykstama šeimos susijungimo tikslu. Užsieniečiui, kuris šeimos susijungimo tikslu atvyksta pas užsienietį, turintį leidimą nuolat gyventi, leidimas laikinai gyventi išduodamas vieniems metams, o keičiamas 2 metams (UTPĮ 43 str. 5 d.).
193. Prašymą dėl leidimo laikinai gyventi Lietuvoje išdavimo gali pateikti užsienietis, kurio šeimos nariai atvyksta šeimos susijungimo tikslu, arba vienas iš pilnamečių šeimos narių (UTPĮ 43 str. 2 d.). Prašymas gali būti pateiktas Lietuvos diplomatinėje ar konsulinėje atstovybėje arba teritorinės policijos įstaigos migracijos padalinėje (UTPĮ 28 str. 2 ir 3 d., LLG aprašo 6 p.).
194. Remiantis LLG aprašo 17 punktu, pateikiant prašymą dėl leidimo laikinai gyventi išdavimo kartu su prašymu turi būti pateikta: užsieniečio pasas, Šengeno arba nacionalinė viza, jei netaikomas bevizis režimas, kai dokumentai pateikiami migracijos padalinėje; asmens nuotrauka; dokumentai patvirtinantys leidimo išdavimo pagrindą (šeimyninius ryšius patvirtinantys dokumentai, t.y. gimimo liudijimas, santuokos liudijimas, užsieniečio, pas kurį atvykstama, leidimas gyventi Lietuvoje); dokumentus, patvirtinančius, kad užsienietis turi pakankamai lėšų ar gauna reguliarių pajamų, kurių pakanka pragyventi Lietuvos Respublikoje (pakankama pragyvenimo suma suaugusiam asmeniui vienam mėnesiui yra minimalus mėnesinis atlyginimas, o vaikui – 0,5

minimalaus mėnesinio atlyginimo); dokumentą, patvirtinantį, kad turi gyvenamąją patalpą, kurioje ketina deklaruoti savo gyvenamąją vietą ir kurios gyvenamasis plotas, tenkantis kiekvienam pilnamečiam asmeniui, deklaravusiam joje gyvenamąją vietą, yra ne mažesnis kaip 7 kvadratiniai metrai; sveikatos draudimą patvirtinantį dokumentą arba dokumentą, patvirtinantį, kad jis LR sveikatos draudimo įstatymo nustatytais atvejais yra apdraustas privalomuoju sveikatos draudimu; užsienio valstybės, kurioje iki atvykimo į Lietuvos Respubliką užsienietis gyveno arba šiuo metu gyvena pastaruosius 2 metus teistumo pažymą (kai kreipiasi vyresnis nei 14 m. amžiaus asmuo); užsienio valstybių, kuriose per pastaruosius 10 metų iki atvykimo į Lietuvos Respubliką užsienietis lankėsi ar gyveno, sąrašą.

195. Taip pat pažymėtina, kad tuo atveju, kai yra pateikiami užsienio valstybių išduoti dokumentai (pvz., gimimo ar santuokos liudijimas, teistumo pažyma) jie turi būti legalizuoti arba patvirtinti pažyma (*Apostille*) teisės aktų nustatyta tvarka, išskyrus atvejus, kai pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, tarptautines sutartis ar Europos Sąjungos teisės aktus dokumentas neturi būti legalizuotas ar patvirtintas pažyma (*Apostille*) (LLG aprašo 41 p.).
196. Tuo atveju, jei dokumentus leidimui gyventi Lietuvoje pateikia užsienietis, pas kurį atvyksta jo šeimos nariai, t.y. prieglobstį gavęs asmuo, kai šeimos narių nėra Lietuvoje, nėra taikomas reikalavimas turėti Šengeno ar nacionalinę vizą (LLG aprašo 19 p.), tačiau reikalavimas dėl kelionės dokumento pateikimo yra taikomas (tokiu atveju galima pateikti notaro patvirtintą kelionės dokumento kopiją).
197. Įgyvendinant 2003 m. rugsėjo 22 d. Tarybos direktyvą dėl teisės į šeimos susijungimą Nr. 2003/86/EB, UTPĮ 26 str. 3 d. numato, jog reikalavimai dėl dokumentų patvirtinančių sveikatos draudimą, lėšas būtinas pragyvenimui, gyvenamąją vietą bei išvykų sąrašo yra netaikomi užsieniečiui, kuriam suteiktas prieglobstis Lietuvos Respublikoje, taip pat užsieniečio, kuriam suteiktas prieglobstis Lietuvos Respublikoje, šeimos nariams, kurie kreipėsi dėl leidimo gyventi išdavimo šeimos susijungimo atveju per 3 mėnesius nuo prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo. Tačiau, kaip matyti, Lietuva pasinaudojo direktyvos 12 str. 1 d. 3 p. įtvirtinta galimybe apriboti reikalavimų netaikymą 3 mėnesių terminu.
198. Remiantis UTPĮ 43 str. 6 d., šeimos susijungimui su prieglobstį gavusiu asmeniu nėra taikomas reikalavimas, kad šeimos narys, pas kurį atvykstama, iki susijungimo būtų pragyvenęs Lietuvoje dvejus metus. Taip pat remiantis LR rinkliavų įstatymo 6 str. 8 p. šiems asmenims nėra taikoma valstybės rinkliava už leidimų laikinai gyventi Lietuvoje išdavimą.
199. Pažymėtina, jog pagal Lietuvos teisinį reguliavimą parama integracijai yra teikiama prieglobstį gavusiam asmeniui ir jo šeimos nariams, t.y. šeimos nariams teikiama parama tokioms pačioms integracijos priemonėms kaip ir prieglobstį gavusiam asmeniui. Vadovaujantis Integracijos tvarkos aprašo 2.1.1, 2.2 ir 12 p. parama integracijai yra teikiama pabėgėlio statusą gavusiam asmeniui ir jo šeimos nariams, kurie į Lietuvą atvyko šeimos susijungimo pagrindu. Pažymėtina, jog Integracijos tvarkos aprašo 2.1.2 p. nenumato, jog integracija yra teikiama ir papildomą apsaugą gavusių asmenų šeimos nariams, kuri atvyko šeimos susijungimo tikslu, tačiau minėtųjų asmenų atžvilgiu yra taikomas įstatymo analogijos principas ir jiems, kaip ir pabėgėlių šeimos nariams, yra teikiama parama integracijai.

200. Atsižvelgiant į tai, kad parama integracijai yra teikiama ir prieglobstį gavusių asmenų šeimos nariams, jiems yra teikiama parama apgyvendinimui ir sveikatos apsauga. Tai atitinkamai reiškia, jog šie asmenys turėtų gyvenamąją vietą (PPC ar nuomojame būste) bei būtų teisės aktų nustatyta tvarka apdrausti privalomuoju sveikatos draudimu.

Problemos ir iššūkiai

201. Nors UTPĮ 26 str. 3 d. įtvirtinta nuostata dėl ne reikalavimo dokumentų, patvirtinančių turimas pragyvenimui lėšas, gyvenamąją vietą, sveikatos draudimą, bei išvykų sąrašo galėtų būti vertintina, kaip nustatanti palankesnes nuostatas prieglobstį gavusiems asmenims ir jų šeimos nariams, vis dėlto 3 mėnesių terminas, atsižvelgiant į leidimo gyventi išdavimo procedūras, reikalingus pateikti dokumentus bei specifinę prieglobstį gavusių asmenų padėtį, laikytinas nepakankamu. Pažymėtina, jog neretai pasitaiko situacijų, kai dėl karinio konflikto kilmės valstybėje ar patiriamo persekiojimo šeimos nariai gali pasimesti ir nežinoti apie vienas kito buvimą vietą, todėl gali būti, jog šeimos narių suradimas ir sukontaktavimas su jais gali užtrukti. Dėl tos priežasties asmenys gali nespėti kreiptis dėl leidimo gyventi Lietuvoje išdavimo per 3 mėnesių terminą. Be to, PGU ir jų šeimos nariai gali neturėti dokumentų, kuriuos reikia pateikti kreipiantis dėl leidimo gyventi išdavimo (t.y. šeimyninius ryšius patvirtinančių dokumentų ar kelionės dokumento). Atitinkamai šių dokumentų gavimas, jų išvertimas į lietuvių kalbą bei legalizavimas gali užtrukti, dėl ko 3 mėnesių terminas gali būti praleistas.
202. Tuo atveju, jei šeimos nariai kreipiasi dėl leidimo gyventi išdavimo praleidę 3 mėnesių terminą jiems taikomi bendri reikalavimai dėl lėšų būtinų pragyventi gali būti sunkiai įgyvendinami. Pažymėtina, jog PGU dažnai būna sunkioje ekonominėje padėtyje (prieglobsčio prašymo nagrinėjimo laikotarpiu jie neturi teisės dirbti, o gavus prieglobstį neretai jų pateikimas į darbo rinką yra sudėtingas dėl lietuvių kalbos nemokėjimo) taip pat ir šeimos narių ekonominė padėtis dėl situacijos kilmės valstybėje neretai yra sunki, todėl šie asmenys paprastai neturi galimybės užsitikrinti teisės aktų reikalaujamas būtinas lėšas pragyvenimui, kurios šiuo metu vienam suaugusiam asmeniui sudaro 350 EUR per mėnesį (t.y. 4200 EUR per metus). Be to pažymėtina, jog netgi pagal Integracijos tvarkos aprašo 51.2 punktą prieglobstį gavusiems asmenims ir jų šeimos nariams skiriama piniginė parama, kuri turi užtikrinti šių asmenų pragyvenimą, yra mažesnė nei reikalaujama kreipiantis dėl leidimo laikinai gyventi išdavimo (pvz., 2 asmenų šeimai skiriama parama yra 306 EUR, kai kreipiantis dėl leidimo laikinai gyventi 2 asmenų šeima turėtų parodyti 700 EUR/mėn. lėšas). Atsižvelgiant į tai, kad PGU su savo šeimos nariais gali susijungti tik prieglobsčio valstybėje ir siekiant užtikrinti šeimos gyvenimo gerbimo principą, įtvirtintą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 str., Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 23 str., Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 7 str., šiems asmenims turi būti sudaryta galimybė susijungti su šeimos nariais neatsižvelgiant į tai, ar jie turi teisės aktų reikalaujamą lėšų sumą.
203. Kreipiantis dėl leidimo laikinai gyventi Lietuvoje užsieniečiai turi pateikti leidimo išdavimo pagrindą patvirtinančius dokumentus, t.y. šeimyninius ryšius patvirtinančius dokumentus, tokius kaip gimimo liudijimas, santuokos liudijimas, kurie turi teisės aktų nustatyta tvarka turi būti legalizuoti arba patvirtinti pažyma (*Apostille*). Tačiau prieglobstį gavusiems asmenims ir jų šeimos nariams dėl specifinės jų situacijos,

t.y. patiriamo persekiojimo ar karinių veiksmų jų kilmės valstybėje, gali būti sudėtinga gauti minėtuosius dokumentus. Minėtieji dokumentai gali būti prarasti, sunaikinti ar asmuo jų gali visai neturėti arba kreipimasis dėl tokių dokumentų išdavimo ar legalizavimo į kompetentingas valstybės institucijas gali būti pavojingas dėl patiriamo persekiojimo. Tuo tarpu 1951 m. Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 25 str. Įtvirtina administracinės pagalbos principą, t.y. numato, kad *jeigu kokiai nors pabėgėlio teisei įgyvendinti reikia užsienio valstybės valdžios institucijų, į kurias jis negali kreiptis, pagalbos, Susitariančiosios valstybės, kurių teritorijoje pabėgėlis gyvena, imasi priemonių, kad tokią pagalbą suteiktų jų pačių valdžios institucijos arba tarptautinė institucija*. Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 25 straipsnio esmė yra suteikti pabėgėliui visą administracinę pagalbą, kuri paprastai yra suteikiama piliečiams jų valdžios organų arba šiems organams tarpininkaujant. Atsižvelgiant į tai, reikalavimas pateikti šeimyninius ryšius patvirtinančius dokumentus, kuri būtų legalizuoti arba patvirtinti pažyma (*Apostille*), turėtų būti vertinamas lanksčiai, atsižvelgiant į individualias aplinkybes.

204. Kai asmuo, siekiantis susijungti su savo šeimos nariu, atvyksta į Lietuvą su Šengeno ar nacionaline viza tam, kad pateiktų dokumentus dėl leidimo laikinai gyventi išdavimo, nors jo atvykimo tikslas ir yra susijungimas su prieglobstį gavusiu šeimos nariu, visą laikotarpį iki leidimo laikinai gyventi išdavimo šiems šeimos nariams nėra teikiama parama integracijai, kadangi Integracijos tvarkos aprašo 12 p. numato, jog parama integracijai yra teikiama nuo leidimo gyventi Lietuvoje išdavimo.

Priemonės ir rekomendacijos

205. Kreipiantis dėl leidimo laikinai gyventi išdavimo PGU šeimos nariams, siūlytina netaikyti UTPJ 26 str. 3 d. numatyto 3 mėnesių termino.
206. Išduodant leidimą laikinai gyventi PGU šeimos nariams, siūlytina netaikyti reikalavimo dėl piniginių lėšų.
207. Reikalavimas pateikti šeimyninius ryšius patvirtinančius dokumentus, kuri būtų legalizuoti arba patvirtinti pažyma (*Apostille*), turėtų būti vertinamas lanksčiai, atsižvelgiant į individualias aplinkybes.
208. Parama integracijai PGU šeimos nariams turėtų būti teikiama nuo jų teisėto atvykimo į Lietuvos Respubliką, o ne nuo leidimo gyventi Lietuvoje išdavimo, kas gali užtrukti keletą mėnesių.
209. Pagal PGU integracijos tvarkos aprašo 2.1 punkto taikymo praktiką Lietuvos valstybės parama integracijai teikiama prieglobstį gavusiems užsieniečiams ir jų šeimos nariams. Pažymėtina, kad šiuo metu svarstomuose teisės aktų projektuose dėl Integracijos tvarkos aprašo pakeitimų paramos integracijai teikimas prieglobstį gavusių asmenų šeimos nariams nebenumatomas. Kadangi viena iš pagrindinių sėkmingos integracijos prielaidų yra visos prieglobstį gavusių užsieniečių šeimos integravimas, yra tikslinga Integracijos tvarkos apraše palikti nuostatą, jog parama integracijai teikiama prieglobstį gavusiems užsieniečiams ir jų šeimos nariams.

VERSLAS/TEISĖTA VEIKLA

Esama padėtis

210. Prieglobstį Lietuvos Respublikoje gavę asmenys, remiantis LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 str. 2 ir 7 p., gali vykdyti individualią veiklą pagal individualios veiklos vykdymo pažymą arba verslo liudijimą. Taip pat šie asmenys gali užsiimti kita teisėta veikla steigiant įvairias įmones.
211. Paramos integracijos laikotarpiu prieglobstį gavusiems asmenims, organizuojantiems savo verslą, iš integracijos lėšų gali būti skiriama piniginė parama verslo liudijimui, licencijai, darbo priemonėms įsigyti ar nuomoti (Integracijos tvarkos aprašo 47 p.), tačiau praktikoje šios priemonės yra taikomos išimtiniais atvejais.

Problemos ir iššūkiai

212. Verslo vykdymas yra viena iš formų, kaip PGU galėtų efektyviai integruotis į Lietuvos darbo rinką, tačiau šioje srityje teikiama parama praktikoje yra teikiama išimtiniais atvejais. Pastebėtina, kad PGU, atvykę iš valstybių su galimai labai skirtingu nuo Lietuvos kalba, tradicijomis ir kultūra, turi kultūrinį barjerą atitikti Lietuvos darbdavių lūkesčius, tačiau būtent skirtinga kultūrinė patirtis gali tapti privalumu, kuriant savarankišką verslą ir siūlant Lietuvos visuomenei paslaugas, kurios Lietuvoje dar nėra išvystytos. Todėl yra svarbu, kad parama prieglobstį gavusių užsieniečių verslui būtų ne antraeilis sprendimas, o lygiaverčiu ar net prioritetiniu sprendimu lyginant su prieglobstį gavusių užsieniečių įdarbinimu. Šiuo metu Integracijos tvarkos apraše daugiausia rūpinamasi prieglobstį gavusių užsieniečių kvalifikacijomis, leidžiančiomis rasti darbą Lietuvoje, tačiau būtų tikslinga rūpintis ir kvalifikacijomis, leidžiančiomis sukurti verslą Lietuvoje.

Priemonės ir rekomendacijos

213. Rekomenduotina Integracijos tvarkos apraše šalia esamų paramos verslui nuostatų numatyti ir prieglobstį gavusių užsieniečių apmokymą kaip vykdyti verslą Lietuvoje (pvz., apie verslo formas, mokesstinę aplinką, verslo plano rengimą, kreditavimo tvarką, buhalterijos tvarkymą bei personalo samdymą).

IV. INTEGRACIJOS POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS IR ĮGYVENDINIMO METODŲ STIPRINIMAS

214. PGU integracijos politikos įgyvendinimas, stebėseną ir įgyvendinimo metodų stiprinimas yra kertinis integracijos efektyvumo pamatas, susijęs su valstybinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų, savivaldybių bendradarbiavimu, todėl Dokumente rekomenduojama:

- Suformuoti tarpsektoriniu bendradarbiavimu grįstą PGU integracijos politikos įgyvendinimo infrastruktūrą, į kurią būtų įtrauktos nevyriausybines organizacijos ir savivaldybės, kaip pagrindinės integracijos priemonių teikėjos;
- Užtikrinti kitų institucijų (visų ministerijų ir savivaldybių, suinteresuotų profesinių sąjungų ir užsieniečių asociacijų) įsitraukimą į integracijos procesus;
- Užtikrinti PGU integracijos priemonių inkorporavimą į kitų politikos sričių strateginius dokumentus bei priemonių planus;
- PGU integracijos politikos įgyvendinimas turi apimti tris lygmenis: virš-nacionalinį, nacionalinį ir vietinį. Šie politikos formavimo ir įgyvendinimo lygmenys sudaro tarpsektorinę bendradarbiavimo platformą, įtraukiančią tarptautinių dokumentų (ES direktyvų, konvencijų, tarptautinių susitarimų) įgyvendinimą, valstybinių institucijų (centralizuotų valdžios) ir savivaldos institucijų ir nevyriausybinio sektoriaus (nevyriausybinių organizacijų ir privačių iniciatyvų) iniciatyvas;
- Būtina teisiškai reglamentuoti PGU integracijos politikos formavimo ir įgyvendinimo institucinę struktūrą ir apibrėžti dalyvaujančių institucijų bei organizacijų funkcijas, kompetencijas ir atskaitomybes.

215. Būtina nustatyti už integraciją nacionaliniu lygmeniu atsakingos institucijos – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – funkcijas ir veiklos sritis, užtikrinant veiksmingą PGU integracijos politikos koordinavimą, įgyvendinimą ir stebėseną. Nacionaliniu lygmeniu institucijos funkcijos turėtų apimti:

- PGU integracijos politikos įgyvendinimo užtikrinimą;
- Dalinio finansavimo administravimą (valstybės biudžeto lėšos, ES finansiniai mechanizmai, kt.);
- Su PGU integracija susijusių klausimų įtraukimą į Vyriausybės politinę darbotvarkę, pasiūlymų peržiūrą ir teikimą;
- PGU integracijos politikos įgyvendinimo priemonių plano nuolatinį atnaujinimą, įgyvendinimo ir tęstinumo užtikrinimą;
- PGU integracijos strategijos įgyvendinimo stebėjimą ir pažangos vertinimą, PGU integracijos procesų vertinimo rodiklių sukūrimą ir jų įgyvendinimą, mokslinių studijų užsakymą ir probleminių sričių stebėseną;
- Tarpsektorinio bendradarbiavimo koordinavimą;
- Valstybinių institucijų, NVO bei savivaldybių darbuotojų kompetencijų kėlimą.

216. Būtina paskirti už integraciją atsakingą padalinį ar asmenį savivaldos lygmenyje ir numatyti šias funkcijas:

- Nacionalinės PGU integracijos politikos įgyvendinimas vietos lygmenyje;
- PGU integracijos strategijos įgyvendinimo vietos lygmenyje ataskaitų rengimas ir pasiūlymų dėl vykdomos politikos šioje srityje teikimas; statistinių duomenų apie PGU užimamas pozicijas visuomenėje rinkimas (nedarbo lygis, vaikų švietimas, suaugusiųjų švietimo rodikliai, kt.);
- Nuolatinė integracijos paslaugų ir problematikos vietos lygmenyje stebėseną;
- Strateginių partnerių (paslaugų teikėjų), įgyvendinančių integracijos priemones, atranka ir jų veiklos stebėseną;
- Tarpsektorinio bendradarbiavimo vietos lygmenyje užtikrinimas, įtraukiant visas suinteresuotas šalis;
- Informacijos sklaidos gerinimas vietos lygmenyje.

217. Būtina suformuoti tarpsektorinę integracijos politikos įgyvendinimą koordinuojančią komisiją, į kurią turėtų būti įtrauktos su integracija susijusios valstybinės institucijos, nevyriausybines ir PGU organizacijos bei savivaldybės. Turi būti užtikrintas komisijos darbo tęstinumas, bei galimybė komisijai teikti pasiūlymus Vyriausybei dėl PGU integracijos tobulinimo;

218. Užtikrinti tęstinę nevyriausybinių organizacijų veiklą, paslaugų teikimo tęstinumą, kokybės kontrolę, finansavimą ir ilgalaikį planavimą, atsižvelgiant į integracijos politikos tikslus. Numatomos nevyriausybinių sektoriaus funkcijos:

- PGU integracijos priemonių teikimas PGU vietiniame lygmenyje bendradarbiaujant su vietos savivaldybe;
- Įvairioms PGU grupėms teikiamų paslaugų poreikio, aktualumo ir kokybės stebėjimas bei analizė;
- Paslaugų teikimo, pajėgumų ir kompetencijų tobulinimas;
- Dalyvavimas tarpsektorinėje integracijos politikos įgyvendinimą koordinuojančioje komisijoje, informavimas apie iššūkius ir gerąją praktiką; pasiūlymų komisijai teikimas.

219. Užtikrinti paslaugų prieinamumą mažesniuose miestuose gyvenantiems PGU. Tikslinga taikyti vietines integracijos programas, sukuriant vietos lygmenyje veikiančias darbo grupes, kurios apimtų švietimo įstaigas, savivaldybę, NVO, privatų sektorių ir vietos bendruomenę. Kiekvienoje savivaldybėje turėtų būti sprendžiami jai būdingi iššūkiai, atsižvelgus į imigracijos struktūrą ir skirtingoms PGU kategorijoms taikomas tikslines politikos priemones;

220. Nustatyti, ar teikiamos paslaugos tenkina įvairių grupių poreikius, įvertinti, stebėti ir tobulinti paslaugų teikėjų kompetenciją bei didinti jų pajėgumą, remiantis tikslinių paslaugų užsieniečiams ilgalaikiu planavimu ir organizavimu.

221. Įtraukti PGU ir jų organizacijas į politikos formavimo procesus, kultūrinius, pilietinius projektus ir kitas iniciatyvas. Gilesnė PGU integracija galima tik sukūrus atstovavimo mechanizmus – PGU telkimą į institucinius tinklus ir organizacijas, todėl svarbu:

- Skatinti PGU ir jų organizacijų įsitraukimą į tarpsektorinio bendradarbiavimo procesus vietiniu ir nacionaliniu lygmenimis;
- Stiprinti PGU organizacijų ryšius su valstybinėmis institucijomis ir kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis;
- Stiprinti savanorišką PGU veiklą gilinant jų integraciją į vietines bendruomenes ir skatinant pilietiškumą.

222. Į PGU integracijos procesus būtina įtraukti privatų sektorių. Privataus sektoriaus įtraukimas ir parama PGU integracijai gali būti įvairi: papildomi finansavimo šaltiniai, socialinės atsakomybės sklaida ir stiprinimas (PGU reikalingų paslaugų suteikimas, pavyzdžiui, kalbos pamokos, įvairių iniciatyvų rėmimas ir dalyvavimas jose), PGU įtraukimas į vykdomas veiklas (darbo pasiūlymai, savanorių veiklos skatinimas), įvairovės skatinimo strategijos personalo valdyme, kt.

Finansavimas

223. Finansavimo užtikrinimas yra PGU integracijos politikos įgyvendinimo pagrindas. Dokumente pateikiamas PGU integracijos finansavimo principas susideda iš dviejų dalių – ilgalaikio strateginio planavimo ir subalansuoto skirtingų išteklių derinimo;

224. Pagrindinis šiuo metu funkcionuojantis ir PGU integracijos infrastruktūrą palaikantis finansinis šaltinis yra ES struktūrinių fondų lėšos, kurių paskirstymas nėra suderintas ir neatspindi strateginių integracijos politikos tikslų ir priemonių. Būtina užtikrinti stabilų ir ilgalaikį finansavimą strateginiams integracijos politikos tikslams įgyvendinti. Tuo pačiu labai svarbu numatyti galimybes gauti finansavimą iš kitų šaltinių;

225. Tinkamai parengtos integracijos programos naudojasi ne vienos rūšies ištekliais, o subalansuotu jų deriniu, leidžiančiu veiksmingai panaudoti visų dalyvių įnašą: valstybės finansavimu, savivaldybių infrastruktūra, nevyriausybinio sektoriumi, savanorišku darbu, ES finansavimu, privačiu sektoriumi. Fondai (projektinė veikla) neturėtų vykdyti tų funkcijų, kurios yra priskirtos valstybei; jie turėtų papildyti valstybės vykdomą veiklą ir būti novatoriški.

V. PGU INTEGRACIJOS STEBĖSENA IR VERTINIMAS

226. Už PGU integracijos procesų stebėsenos ir vertinimo koordinavimą atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Stebėseną ir vertinimą turi atlikti nepriklausomi vertintojai – tyrimų institutai ar universitetai, bendradarbiaudami su suinteresuotomis nevyriausybinėmis organizacijomis, valstybinėmis institucijomis bei savivaldybėmis.
227. Kiekybinių ir kokybinių duomenų rinkimas, apdorojimas ir apibendrinimas, nuolatinė migracijos procesų ir politikos efektyvumo stebėseną bei vertinimą turi būti strateginė PGU integracijos politikos dalis. Į vertinimo procesus turi būti įtrauktos politikos kūrimą ir įgyvendinimą vykdančios valstybinės institucijos, nevyriausybinių sektorių, mokslinės institucijos, nepriklausomi ekspertai ir PGU.
228. Politikos efektyvumo vertinimas turėtų būti kiekybinis ir kokybinis. Kokybinis vertinimas turėtų apimti nuolatinį PGU integracijos politiką formuojančių teisės aktų įgyvendinimo stebėjimą ir įvertinti, kaip teisės aktai, valstybinės institucijos, nevyriausybinių organizacijos bei savivaldybės padeda įgyvendinti šiame Dokumente užsibrėžtus tikslus ir principus. Kiekybinis vertinimas turėtų apimti platesnį PGU integracijos kontekstą ir rinkti statistinius duomenis pagal pagrindines Dokumente numatytas integracijos sritis iš visų susijusių institucijų.
229. Siekiant nustatyti PGU poreikius ir kurti lanksčias integracijos priemones, tikslinga nuolat stebėti PGU integracijos procesus. PGU integracijos vertinimui ir stebėsenai reikalingi tęstiniai kiekybiniai ir kokybiniai taikomieji tyrimai, paremti šiais principais:
- Pagrindiniu uždaviniu turėtų tapti empirinės duomenų bazės kūrimas. Kiekybiniai tyrimai svarbūs analizuojant tiek prieglobsčio(imigracijos) struktūrą, tiek atskiras (skaitlingiausias) PGU grupes, jų gyvenimo ir darbo sąlygas;
 - Būtina sukurti registrą (duomenų bazę), kaupiančią ir apibendrinančią informaciją, susijusią su PGU gyvenimu Lietuvoje (kylančias problemas, jų sprendimo būdus, kt.). Tokio pobūdžio registras pasitarnauja vertinant ir stebint PGU integracijos politikos pokytį ir efektyvumą;
 - Būtina užtikrinti pokyčių stebėseną. Šalinant PGU integracijos kliūtis, būtina atsižvelgti ir analizuoti pokyčio veiksnius, kurie priklauso nuo asmeninių, socialinių ir aplinkos faktorių, lemiančių žmogaus galimybes rinktis. Ši analizė svarbi įvertinant, kiek sklandžiai žmonės ar socialinės grupės gali siekti savo tikslų ir numatyti papildomas priemones jiems įgyvendinti;
 - Politikos formavimas ir įgyvendinimas turi remtis tyrimais. Paslaugų teikimas turi būti pagrįstas sistemingai renkama informacija apie tai, kas yra paslaugų gavėjai ir kokie jų poreikiai, atkreipiant dėmesį į kliūtis, mažinančias paslaugų prieinamumą. Naudojimosi paslaugomis analizė turi atskleisti, ar jos atitinka gavėjų poreikius. Atkreiptinas dėmesys, kad neproporcingai didelis PGU naudojimas paslaugomis gali reikšti, kad stinga informacijos apie paslaugas arba teikiamos paslaugos neatitinka jų poreikių.

Paslaugų gavėjų skundų analizė, kiekybiniai ir kokybiniai tyrimai leidžia atskleisti teikiamų paslaugų trūkumus ir privalumus.

- Visuomenės informavimas turi remtis tyrimais. Šiuo metu visuomeninėje ir politinėje diskusijoje dėl prieglobsčio prašytojų, pabėgėlių ir migrantų yra gausiai operuojama tikrovės neatitinkančiais mitais (pvz., moksliniais tyrimais įvertinta realybė yra priešinga nei tikrovės neatitinkančios baimės, kad žemos kvalifikacijos darbus pasiruošę dirbti PGU mažina vietiniams gyventojams darbo rinkoje siūlomus atlyginimus, kad nevietiniai gyventojai yra labiau linkę į nusikalstamumą, kad daugiau PGU priimančių valstybių ekonomika patiria nuosmukį ir pan.), kuriais yra klaidinama visuomenė ir atitinkamai priimamos įvairios teisinės priemonės, kurios yra paremtos ne tikrais visuomenės poreikiais, o kuo įvairiausiomis realybės neatitinkančiomis baimėmis.

VI. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

230. Dokumento tikslų ir uždavinių įgyvendinimas padės siekti socialinės sanglaudos visuomenėje, sukurs palankesnes sąlygas PGU integracijai bei žmogaus teisių užtikrinimui, gerins šalies sociodemografinę, ekonominę ir kultūrinę raidą;
231. Šiame Dokumente išdėstytus PGU integracijos politikos tikslus, uždavinius bei priemones rekomenduojama įtraukti, rengiant susijusių politikos sričių strateginius dokumentus, programas bei veiksmų planus. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos institucijos raginamos įgyvendinti šio Dokumento nuostatas vietos lygmenyje;
232. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija koordinuos šio Dokumento įgyvendinimą, atsižvelgdama į kintančius migracijos procesus, ekonomines sąlygas, vidaus bei išorės pokyčius ir naujas galimybes, teiks Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl šio Dokumento tikslų, uždavinių bei priemonių tikslinimo;
233. Siekiant užtikrinti šio Dokumento tikslų ir uždavinių įgyvendinimą, kas dvejus metus bus rengiamas PGU integracijos politikos veiksmų planas, kuriame pateikiamos konkrečios priemonės veiksmingai PGU integracijai pagal šiame Dokumente numatytus sritis, taip pat nustatomi atsakingi vykdytojai, priemonių įvykdymo laikotarpis ir preliminarus lėšų poreikis priemonėms įgyvendinti.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Aleknevičienė J. 2013. „(Iš)gyvenimas Lietuvoje: prieglobsčio ieškančių ir prieglobstį gavusių užsieniečių patirtis“, *Etniškumo studijos*, 2013/1: 86-106.

Bartušienė D. 2011. Prieglobsčio etnografija: Pabėgėlių sveikatos priežiūros patirtys Lietuvoje. Daktaro disertacija.

http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20120110_143811-51862/DS.005.0.01.ETD

Birchall J. 2016. *Gender, age and migration. Extended briefing*. BRIDGE, 2016.

Etninių tyrimų institutas (ETI). 2014. 2014 m. visuomenės nuostatų apklausos rezultatai ir požiūrio į migrantus duomenys.

<http://www.ces.lt/veikla-2/ziniasklaidos-stebesena/visuomenes-nuomones-apklausa/>

Etninių tyrimų institutas (ETI). 2016. 2015 m. visuomenės nuostatų apklausos rezultatai. <http://www.ces.lt/2016/01/2015-m-visuomenes-nuostatu-apklausa-rezultatai>

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound). 2007. *Integration of Third-country Migrants*. Background Paper. Dublin, 2007

European Network against Racism (ENAR). 2016. *Forgotten women: impact of Islamophobia on Muslim women*.

http://www.enar-eu.org/IMG/pdf/20095_forgottenwomenpublication_v5_1_.pdf

Europos lyčių lygybės institutas (EIGE). 2014. *Lyčių lygybės indeksas. Santrauka*. 2014. <http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0213275LTC.pdf>

European Parliament. 2016. *Labour market integration of refugees: Strategies and good practices*. Brussels, 2016.

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro biuras (JTVPRKB). 2014. *Pabėgėlių integracija Lietuvoje. Dalyvavimas ir įgalinimas: integracijos Lietuvoje suvokimas pagal amžiaus, lyties ir įvairovės aspekto grindžiamą dalyvaujantį metodą*.

http://www.unhcr-ortheneurope.org/fileadmin/user_upload/Documents/PDF/Lithuania/UNHCR-AGD_Lithuania-screen-LTU_Update2015.pdf

Konferencija „Pabėgėliai Lietuvoje: integracijos patirtis ir perspektyvos“. Išvados ir rekomendacijos, 2015.12.07

LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas (SADMĮ) „Dėl Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečiams, gavusiems prieglobstį Lietuvos respublikoje, integracijai tvarkos aprašo patvirtinimo“ Nr. A1-238; 2004 m. spalio 21 d. (Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2016-01-20 <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.58C0619E3B0E/UKraeRKnaK>) (SADMĮ, 2004)

MEDBALT. 2015. *Strategic Partnership in Adult Migrant Education: Perspectives from Mediterranean and Baltic Sea Regions*

http://www.diversitygroup.lt/wp-content/uploads/2016/09/MEDBALT_IO1_Adult-migrant-education-methodology-and-the-integration-programs-analysis.pdf

Migrant Integration Policy Index. 2015. *Lithuania*. <http://www.mipex.eu/lithuania>

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). 2016, *Making Integration Work: Refugees and others in need of protection*, http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oezd/social-issues-migration-health/making-integration-work-humanitarian-migrants_9789264251236-en#.V9TkZISLSHs#page1

Sansonetti S. 2016. *Female refugee and asylum seekers: the issue of integration*. Study commissioned by the Department for Citizen's Rights and Constitutional Affairs of the European Parliament. <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>

Seimas, Žmogaus teisių komitetas (ŽTK). 2014. *ŽTK pranešimas: pabėgėliai Lietuvoje nori realizuoti savo gebėjimus ir turimas žinias*. 2014-09-17. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4463&p_d=150578&p_k=1

Žibas K. 2013. *Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tyrimas*. Tyrimo ataskaita.

Židžiūnaitė V. 2012. *Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo modelis (įrankis)*. Vilnius, 2012.